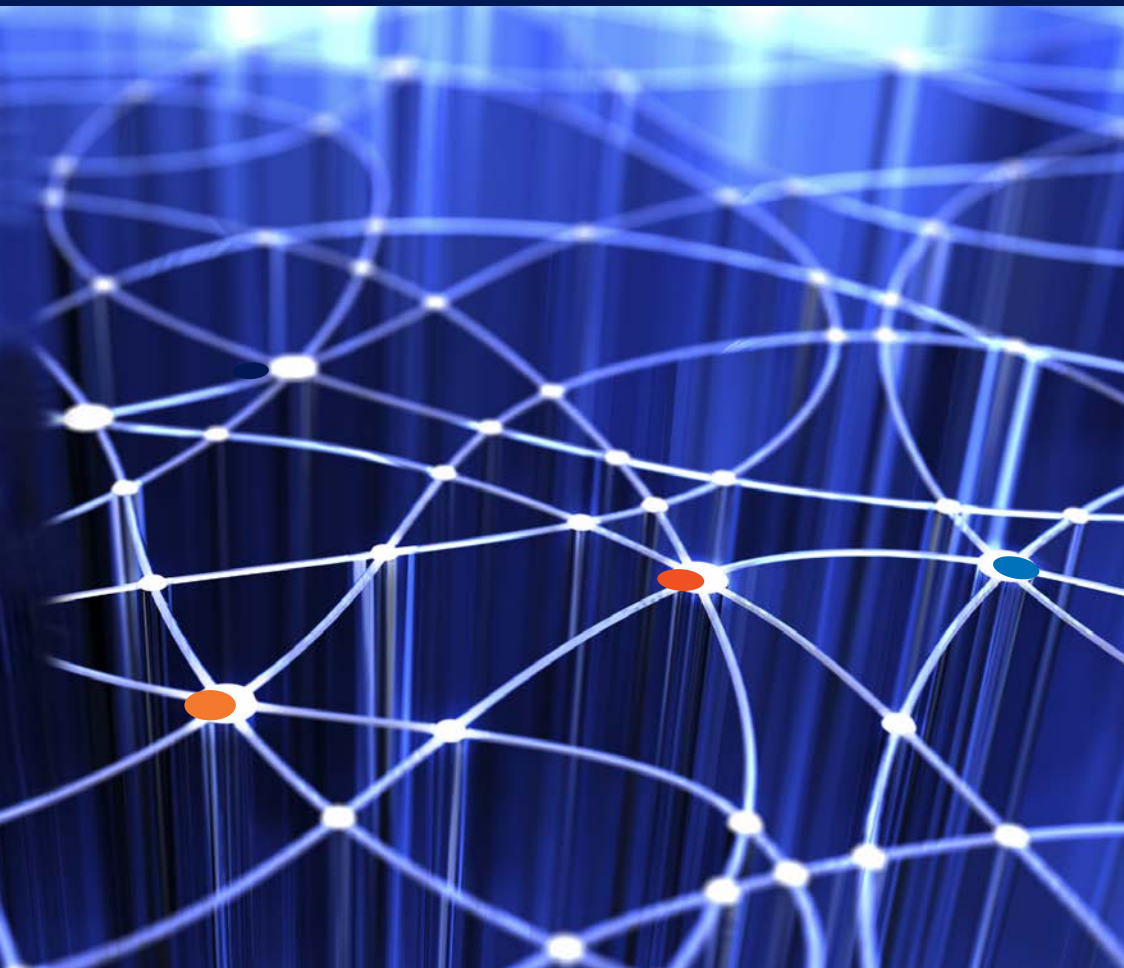

Mia Tuominen

Lapsen edunvalvonta esitutkinnan näkökulmasta

LAPSEN EDUNVALVONTA
ESITUTKINNAN NÄKÖKULMASTA

LAPSEN EDUNVALVONTA ESITUTKINNAN NÄKÖKULMASTA

Mia Tuominen

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2014

Mia Tuominen
LAPSEN EDUNVALVONTA ESITUTKINNAN NÄKÖKULMASTA

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 111

ISBN 978-951-815-271-5 (painettu)
ISBN 978-951-815-272-2 (pdf)
ISSN 1797-5743

Kannet: Mainoscraft Oy
Taitto ja paino: Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print, Tampere 2014

TIIVISTELMÄ

Lapsen joutuessa rikosprosessissa asianomistajaksi hän kohtaa asioita, joista hänen on itse vaikea ottaa selvää tai joita hänen on vaikea ymmärtää. Jos lapsella ei ole tukenaan omaa äitiä tai isää esimerkiksi sen vuoksi, että toista heistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta, lapsella ei ole ketään, kuka pitäisi huolta lapsen oikeuksista. Tätä tehtävää varten tarvitaan puolueeton henkilö, edunvalvoja, huolehtimaan, että lapsen etu tulee huomioituksi koko rikosasian käsittelyn ajan.

Edunvalvonnan määräytymisen juridinen perusta on moniulotteinen. Lapsen edunvalvontaa koskevat säännökset on kirjoitettu lastensuojelullisesta ja perheoikeudellisesta näkökulmista ja niiden sovittaminen rikosprosessin tarpeisiin ei kaikilta osin ole mutkatonta. Menettelytavat ja käytännöt edunvalvonnan järjestämisestä rikosprosessissa ja erityisesti esitutkinnassa vaihtelevat poliisilaitoksittain ja kunnittain.

Tämä käsikirja on luotu oppaaksi lapsen edunvalvontaa koskeviin kysymyksiin. Käsikirja on tarpeen käytäntöjen yhtenäistämiseksi ja selkeyttämiseksi. Käsikirjan tavoitteena on selkeästi kuvata lapsen edunvalvontaprosessia ja siihen liittyviä kysymyksiä nimenomaan esitutkinnan näkökulmasta.

Käsikirjan lähteinä on käytetty lainsäädäntöä, oikeustapauksia ja tieteellistä kirjallisuutta. Työn sisältö kuitenkin kumpuaa niistä lukuisista kysymyksistä ja keskusteluista, joihin olen törmännyt keskustellessani sekä poliisihallinnon, syyttäjien, edunvalvojina toimivien että tuomioistuinelaitoksen edustajien kanssa. Esiin tulleiden kysymysten käsittely on ollut haastava tehtävä osin siitä syystä, että kaikkiin kysymyksiin ei ole nykyisen lainsäädännön valossa yksiselitteisiä vastauksia. Käsikirjan tavoitteena on siitä huolimatta antaa käytännönläheisiä vastauksia niissä tilanteissa, kun esitutkinnassa nousee esiin kysymyksiä lapsen edunvalvonnan järjestämisestä.

Käsikirjan liitteenä on pikaopas, jossa kuvataan lyhyesti keskeisimmät asiat lapsen edunvalvonnasta. Tarkemmin liitteessä kuvattuja asioita voi tarkastella käsikirjasta.

ABSTRACT

A child as a complainant during a criminal process

When a child becomes as a complainant during a criminal process, he or she encounters issues which might be too complicated for a child to understand. If child's father or mother or both parents are suspected of a crime committed against the child there is no one to guard child's interests. Therefore a guardian should be appointed to protect child's interests.

The legal base for guardianship and to all questions related to that is multidimensional. The provisions regarding supervision of child's interests are laid down in the Child Welfare Act and in the Guardianship Services Act. However, applying those provisions in the criminal process has caused a variety of practices used in the police departments which cannot be considered as child's best interest.

This guide has been targeted to provide answers to those frequently asked questions which police officers might encounter with children who need a guardian during the criminal process. The aim of this guide is to describe those problems and give answers to questions so that practices applied in the police departments would be as coherent as possible. The guide includes also a simplified chart which includes the basic details of arranging child's guardianship.

SISÄLLYS

1. Johdanto	9
1.1 Lapsen edunvalvonta esitutkinnassa.....	9
1.2 Käsitteistä	11
1.2.1 Edunvalvonta ja edunvalvojan sijainen	11
1.2.2 Lapsen osallisuus ja puhevalta	12
1.2.3 Rikosprosessi ja lastensuojeluprosessi	13
1.2.4 Huostaanotto.....	14
2. Edunvalvontamenettelyn vaiheet	17
2.1 Edunvalvontamenettelyn eteneminen.....	17
2.1.1 Edunvalvonnan tarpeen arvioinnin edellytyksistä ..	17
2.1.2 Arvioinnin edellytyksistä huoltajan ollessa rikoksesta epäiltynä	22
2.1.3 Arvioinnin edellytyksistä muissa tilanteissa kuin huoltajan ollessa epäiltynä.....	22
2.2 Edunvalvojan hakeminen	24
2.2.1 Hakemuksen vireilletulo.....	24
2.2.2 Poliisin oikeus hakea edunvalvojan sijaista uuden esitutkintalain mukaan	26
2.3 Edunvalvontapäätös.....	29
2.3.1 Edunvalvonta-asian käsittely	29
2.3.2 Edunvalvojamääräys ja tehtävän sisältö	30
2.3.3 Väliaikainen määräys kiireellisissä tapauksissa	31
2.4 Edunvalvojan toiminta.....	32
2.4.1 Edunvalvojan asema	32
2.4.2 Edunvalvojan ja avustajan tehtävien erottaminen toisistaan	34
2.4.3 Tandem-malli	35
2.4.4 Huostaanoton vaikutus edunvalvontaan	36
2.5 Edunvalvonnan päättyminen	37

3. Lapsen asema ja edunvalvojan rooli edunvalvonta-	
prosessissa	39
3.1 Lapsen ja edunvalvojan välinen suhde	39
3.1.1 Lapsen näkökulman korostaminen edunvalvojan erityisenä tehtävänä	39
3.1.2 Edunvalvojan tehtävään kuuluvat toimenpiteet.....	39
3.2 Lapsen, edunvalvojan ja huoltajan puhevallan käyttö.....	42
3.2.1 Lapsen oikeus käyttää puhevaltaansa	42
3.2.2 Huoltajan asema ja puhevalta	44
3.2.3 Rinnakkaisen puhevallan merkitys käytännössä, esimerkkinä lapsen oikeus päättää somaattisista tutkimuksista.....	46
4. Lopuksi.....	49
<i>Lähteet</i>	51
<i>Liitteet</i>	55

KUVIO JA TAULUKKO

Kuvio 1. Lastensuojeluprosessin ja rikosprosessin rinnakkainen kulku	14
Taulukko 1. Edunvalvonta rikosprosessissa.....	40

1 JOHDANTO

1.1 Lapsen edunvalvonta esitutkinnassa

Määrittelin edunvalvojan henkilöksi, joka auttaa virallisissa asioissa, joista itse ei välttämättä tiedä paljon mitään. Edunvalvoja toimii myös tukihenkilönä. Minun edunvalvojani on hoitanut minun asioita minun puolesta esimerkiksi asianajajan kanssa. Hyöty on ollut se, että itse ei ole tarvinnut päättää kaikesta ja olen saanut samalla vinkkejä miten kannattaa toimia. Edunvalvoja on määrätty minulle siksi, että olen alaikäinen ja käsitellään virallisia asioita. (Elina, 17 v.)¹

Lapsen joutuessa rikosprosessissa asianomistajaksi hän kohtaa asioita, joista hänen on itse vaikea ottaa selvää tai joita hänen on vaikea ymmärtää. Jos lapsella ei ole tukenaan omaa äitiä tai isää esimerkiksi sen vuoksi, että toista heistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta, lapsella ei ole ketään, kuka pitäisi huolta lapsen oikeuksista. Tätä tehtävää varten tarvitaan puolueeton henkilö, edunvalvoja, huolehtimaan, että lapsen etu tulee huomioiduksi koko rikosasian käsittelyn ajan. Samalla tavalla lapsen etua puolustamaan saatetaan tarvita edunvalvoja lastensuojeluprosessissa tai lapsen varallisuus oikeudellisissa kysymyksissä.

Lapsen huoltajan joutuminen epäilyksi lapsen kohdistuneesta rikoksesta on varsin usein syy, joka johtaa edunvalvontamenettelyn käynnistymiseen. Jos edunvalvojan hakemisen syy ei ole rikosepäily, peruste hakea lapselle edunvalvojaa saattaa olla muun muassa vanhempien mielenterveysongelmat tai se, että huoltajat ovat täysin passiivisia lasta kohtaan eivätkä käytännössä täytä huoltajan rooliaan. Myös huoltajuusriidat ja kiistat tapaamisista saattavat johtaa edunvalvojan hakemiseen.²

Edunvalvonnan määräytymisen juridinen perusta on moniulotteinen. Lähtökohtaisesti lapselle määrätään edunvalvoja lastensuojeluprosessissa lastensuojelulain (417/2007, jäljempänä LSL) perusteella. Rikosasiasia edunvalvojan määräämiseen voidaan vuoden 2014 alusta lähtien käyttää esitutkintalain 4 luvun 8 §:ää. Lisäksi rikosasiasia sovelletaan esitutkintalain ohella holhoustoimesta annetun lain (442/1999, jäljempänä holhustoimilaki, HolhTL) säännöksiä edunvalvonnasta, jonka vuoksi on tärkeää tuntea myös holhoustoimea erityisesti sääntelevän lain säännökset.

¹ Laakso ym. 2012, s. 8.

² Marjomaa & Laakso 2011a, s. 120–121.

Lapsen edunvalvontaan liittyvät ongelmat ovat nousseet esille poliisihallinnossa laajemminkin. Menettelytavat ja käytännöt edunvalvonnan järjestämiseksi vaihtelevat paikkakunnittain. Menettelytapojen yhdenmukaisuuteen on kiinnitetty huomiota paikallisesti muun muassa syyttäjänvirastossa, kun on havaittu, että lapselle ei ole haettu edunvalvojan sijaista niissäkään tilanteissa, joissa toista huoltajaa epäillään rikoksesta ja toinen huoltaja edustaa lasta, vaikka huoltajilla olisi yhteishuoltajuus. Näinhän ei lain mukaan voi olla, vaan lapselle tulisi hakea edunvalvojan sijainen, koska voidaan katsoa toisenkin vanhemman olevan esteellinen edustamaan lasta.³

Käytäntöjen yhtenäistämiseksi ja selkeyttämiseksi on ollut paikallaan luoda käsikirja, jossa on selkeästi kuvattu lapsen edunvalvontaprosessi nimenomaan esitutkinnan näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, miten holhoustoimilaisissa ja lastensuojelulaisissa on otettu huomioon lapsen etu ja edunvalvonta rikosprosessissa, minkälaisia ongelmia lakien soveltamisesta rikosprosessissa kenties aiheutuu ja millä tavoin ongelmat ovat ratkaistavissa (ks. liite 1).

Käsikirjan tavoitteena on selkeyttää lapsen edunvalvontaprosessia nimenomaan esitutkinnan näkökulmasta. Työssä keskitytään niihin edunvalvontakysymyksiin, jotka syntyvät, kun lapsi tarvitsee edunvalvojan sen vuoksi, että hänen ja hänen huoltajansa edut ovat ristiriidassa rikosprosessissa. Edelleen keskitytään niihin kysymyksiin, joita syntyy, kun lapsi on asianomistajana henkilöön kohdistuvassa rikoksessa.

Tavoitteena on, että kaikilla poliisilaitoksilla noudatettaisiin mahdollisimman yhdenmukaista menettelyä lapsen edunvalvontaprosessissa (ks. liite 3). Yhdenmukainen menettely takaa sen, että lapsi saa mahdollisimman nopeasti edunvalvojan sijaisen niissä tilanteissa kuin se on rikosprosessissa tarpeen. Yhdenmukainen menettely on myös omiaan takaamaan sen, että lapsen etu toteutuu mahdollisimman yhdenvertaisesti kaikkialla Suomessa.

Käsikirja on tarkoitettu oppaaksi erityisesti poliiseille, jotka suorittavat lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaa. Käsikirjan on tarkoitus selvittää edunvalvontaan liittyviä kysymyksiä, joita sekä tutkijat että tutkinnanjohtajat kohtaavat esitutkinnan eri vaiheissa. Käsikirja soveltuu oppaaksi myös muille lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämisen prosessissa työskenteleville, esimerkiksi syyttäjille, tuomareille ja avustajille. Lapsen edunvalvonta rikosasiassa on prosessi, jonka vaiheita ei aina ole mahdollista erottaa toisistaan eksplisiittisesti ja osa tässä oppaassa käsitellyistä kysymyksistä liittyy kiinteästi esimerkiksi oikeudenkäynnin aikana esille nouseviin kysymyksiin edunvalvonnasta.

Käsikirjassa ei ole tarkoitus tarkastella sitä, miten lapsen edunvalvonta järjestetään lapsen perheoikeudellisissa asioissa (esimerkiksi huoltajuusriitoihin liittyvät kysymykset) liittyvissä kysymyksissä, vaikka ne

³ Leviäkangas 2011, s. 9.

olisivatkin rinnakkaisia rikosprosessin kanssa. Käsikirjassa ei myöskään tarkastella lapsen varallisuus oikeuteen liittyviä edunvalvonnan kysymyksiä. Lapsen edunvalvontaa lastensuojeluprosessissa tarkastellaan vain sillä osin kuin sillä on merkitystä rikosprosessin kannalta.

1.2 Käsitteistä

1.2.1 *Edunvalvonta ja edunvalvojan sijainen*

Edunvalvontajärjestelmän tarkoituksena on valvoa sellaisten henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät kykene tai voi itse hoitaa asioitaan. Edunvalvonnassa on kyse toisen henkilön etujen valvomisesta siitä syystä, ettei tämä itse siihen kykene⁴. Tosiasiallisia kykenemättömyyden syitä voivat olla esimerkiksi sairaus ja poissaolo. Jos taas kyse on oikeudellisesta kykenemättömyydestä, puhutaan vajaanvaltaisista henkilöistä. Holhoustoimen näkökulmasta henkilöt voivat siis olla joko täysivaltaisia tai vajaanvaltaisia. Täysivaltainen henkilö voi täysimääräisesti käyttää puhevaltaansa oman etunsa valvonnassa, kun taas vajaanvaltaisen henkilön oikeutta tähän on jollain tavalla rajoitettu. Kun henkilö täyttää 18 vuotta, hän on lähtökohtaisesti täysivaltainen, ellei häntä julisteta tai ole aikaisemmin julistettu vajaanvaltaiseksi. Alle 18-vuotiaat ovat ikänsä puolesta vajaanvaltaisia.⁵

Vajaanvaltaisen henkilön katsotaan tarvitsevan ulkopuolista henkilöä valvomaan etuaan eri yhteyksissä. Tällaista henkilöä kutsutaan edunvalvojaksi. Henkilöllä voi olla edunvalvoja suoraan lain nojalla tai erillisellä määräyksellä. Alaikäisten kohdalla lähtökohta on, että lapsen huoltajat toimivat myös lapsen edunvalvojina eri yhteyksissä (HolhTL 4 § 1 mom). Huoltajalla on siis suoraan lain nojalla velvollisuus huolehtia lapsen asioista, niin taloudellisista kuin henkilöönkin liittyvistä asioista. Velvollisuus huolehtia lapsen asioista perustuu siihen, että vajaanvaltaisten katsotaan tarvitsevan ulkopuolista henkilöä valvomaan heidän etuaan joko lain nojalla tai erillisellä määräyksellä.⁶

Vuoden 2014 alussa voimaan tulevassa esitutkintalaissa on säädetty tutkinnanjohtajan mahdollisuudesta hakea lapselle edunvalvoja rikosprosessia varten. Laissa on käytetty ilmaisua edunvalvoja eikä holhoustoimilaisissa käytettyä termiä edunvalvojan sijainen. Molemmilla tarkoitetaan kuitenkin sitä henkilöä, jolle lähtökohtaisesti tuomioistuimen päätöksellä määrätään tehtäväksi huolehtia lapselle kuuluvien oikeuksien toteutumisesta ja joka asiassa käyttää puhevaltaa lapsen puolesta tai lapsen rinnalla

⁴ Samun 2003, s. 3.

⁵ Välimäki 2009, s. 1. Ks. myös Marjomaa & Laakso 2011a, s. 38.

⁶ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 38.

huoltajan sijaan. Edunvalvojan ja edunvalvojan sijaisen on katsottu rinnastuvan toisiinsa⁷.

Holhoustoimilain 11 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä edunvalvojalle sijaisen, jos edunvalvoja on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt hoitamasta tehtävänsä. Edunvalvojan sijaisen tehtävään määrättävän tulee täyttää holhoustoimilain 5 - 6 §:ssä säädettyt yleiset ja erityiset edellytykset. Yleisiä edellytyksiä ovat täysivaltaisuus ja suostumus, eli sijaiseksi määrättävän tulee antaa suostumuksensa tehtävän hoitamiseen. Erityisenä edellytyksenä on sopivuus tehtävään. Sopivuutta arvioitaessa huomioon otetaan edunvalvojan sijaiseksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus.⁸

1.2.2 Lapsen osallisuus ja puhevalta

Lapsen edunvalvontaan liittyy kiinteästi lapsen puhevalta ja lapsen oikeus tulla kuulluksi. Lapsella itsellään on jo YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) periaatteiden perusteella oikeus osallisuuteen. Tämä tarkoittaa, että lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen oikeus osallisuuteen ilmenee siten, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, häntä on kuultava ja hänellä on oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevassa asiassa. Osallisuuden vahvin muoto on puhevallan käyttö⁹.

Puhevalta on juridinen termi, joka pitää sisällään keskeisiä oikeusturvatekijöitä, eli oikeuden panna asia vireille (esimerkiksi hakemus tai valitus), oikeuden tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja saada asiasta valituskelpoinen hallintopäätös sekä oikeuden hakea siihen muutosta¹⁰. Puhevallan käyttäminen voidaan ymmärtää tarkoitukseksi selvittää lapsen mielipide, ja siihen pyritään lasta kuulemalla. Lapsen kuulemisen periaatteet ja toteutus eroavat eri prosesseissa. Rikosprosessissa lapsen kuulemisen tarkoituksena on rikoksen selvittäminen, toisin kuin esimerkiksi huoltoriita-asiassa.¹¹

Edunvalvontaa koskevassa asiassa on ratkaistava puhevaltaa koskevien normien perusteella, kuka tai ketkä käyttävät päämiehen puhevaltaa ja kuinka laaja kunkin puhevalta on. Puhevallan käyttöä säätelevät sekä prosessi- että holhoustoimilain normit. Menettelyjä koskevien prosessinormien ja holhoustoimilain välinen suhde on sellainen, että lähtökohtana ovat prosessinormit ja jos niissä määrätään, voivat myös holhoustoimilain säännökset tulla sovellettaviksi.¹²

⁷ Välimäki 2009, s. 55.

⁸ Salminen 2004, s. 7.

⁹ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 39.

¹⁰ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 61.

¹¹ Aaltonen 2009, s. 258–259.

¹² Välimäki 2009, s. 25.

Oikeudenkäymiskaaren (4/1734, jäljempänä OK) 12 luvun 1 §:n mukaan vajaanvaltaisen puolesta puhevaltaa käyttää tämän edunvalvoja tai muu laillinen edustaja, kun vajaanvaltainen on asianomistajana rikosasiasa. Vajaanvaltainen käyttää itse yksin puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän on täyttänyt 18 vuotta ja kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Alaikäinen kuitenkin käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella itsenäisesti puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän on täyttänyt 15 vuotta.

1.2.3 Rikosprosessi ja lastensuojeluprosessi

Rikosprosessi on oikeudellisesti säänneltyä menettelyä, jossa tutkitaan ja ratkaistaan kysymys rikosoikeudellisesta vastuusta epäillyn rikoksen johdosta. Rikosprosessi voidaan jakaa neljään vaiheeseen. Esitutkinnassa pyritään selvittämään muun muassa rikos, sen olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja asianosaiset. Esitutinnan jälkeen seuraa syyttäjän syyteharkinta, jossa päätetään mahdollisesta syytteen nostamisesta. Syyteharkinnan jälkeen, jos syyte nostetaan, seuraa oikeudenkäynti tuomioistuimissa. Oikeudenkäynti jakautuu edelleen käsittelyvaiheeseen ja vahvistamisvaiheeseen.¹³ Viimeisenä vaiheena rikosprosessissa on rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpanovaihe¹⁴.

Lastensuojeluprosessissa selvitetään lapsen elinolosuhteet ja se, vaarantavatko olosuhteet lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen¹⁵. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia (LSL 2 §). Lastensuojelua toteutetaan muun muassa tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä joko avohuollon tukitoimia tai ottamalla lapsi huostaan (LSL 3 §).

Rikosprosessin käynnistyessä lasta koskeva lastensuojeluprosessi on usein jo alkanut tai lastensuojeluprosessi käynnistyy rikosprosessin myötä. Lastensuojeluprosessi ja rikosprosessi kytkeytyvät toisiinsa edunvalvonnan näkökulmasta varsin tiiviisti, koska lapselle haetaan pääsääntöisesti edunvalvojan sijaista niissä tilanteissa, joissa joko toista huoltajaa tai hänelle läheistä henkilöä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta¹⁶. Huoltajan tai hänelle läheisen henkilön joutuminen rikosepäilyä kohteeksi on varsin perusteltu syy selvittää lapsen elinolosuhteet, joka tehtävä kuuluu lastensuojeluviranomaisille. Toisaalta lapsella on voinut käynnistyä lastensuojelun asiakkuus muun syyn perusteella ja asiakkuuden aikana ilmenee, että on syytä epäillä lapsen kohdistuneen rikos, jos-

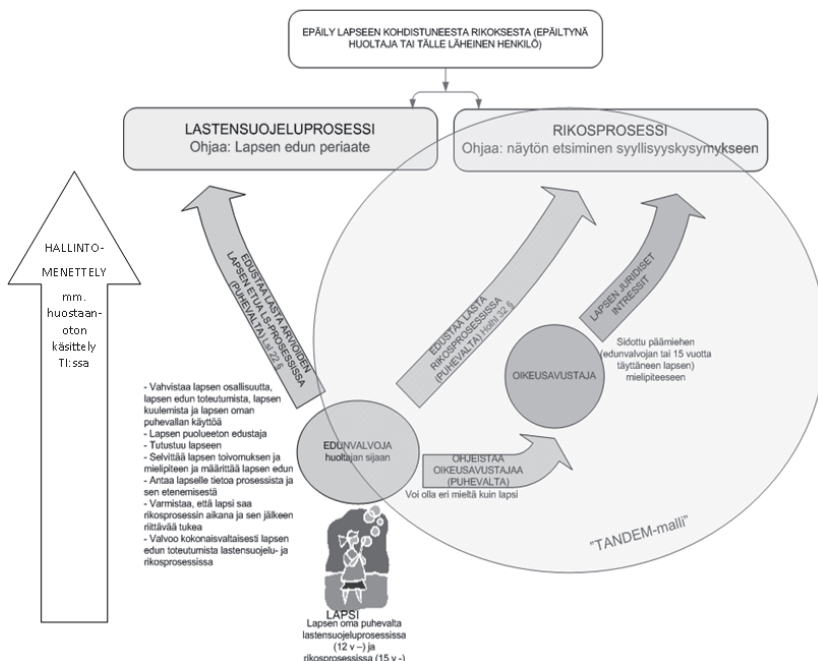
¹³ Jokela 2008, s. 5–6.

¹⁴ Helminen ym. 2012, s. 17.

¹⁵ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 52.

¹⁶ Ks. esim. Marjomaa & Laakso 2011a, s. 120–121.

sa huoltaja tai hänelle läheinen henkilö on epäiltynä. Tällöinkin voidaan käynnistää edunvalvojan sijaisen hakemista koskeva menettely. Rikosprosessin ja lastensuojeluprosessin rinnakkaista kulkua voidaan kuvata edunvalvonnan näkökulmasta seuraavasti (ks. kuvio 1):

Kuvio 1. Lastensuojeluprosessin ja rikosprosessin rinnakkainen kulku¹⁷

1.2.4 Huostaanotto

Huostaanotosta on säädetty lastensuojelulaissa. Jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi omalla käyttäytymisellään (esimerkiksi päihteiden käytöllä tai rikollisella toiminnallaan) vaarantaa oman terveytensä tai kehityksensä, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on otettava lapsi huostaan (LSL 40 §).

¹⁷ Muokattu versio, alkuperäinen ks. Marjomaa & Laakso 2011b, dia 4. On syytä huomata, että esitutkinnassa poliisin toimintaa ohjaa syyttömysolettama, ei syyllisyyskysymys, kuten kaaviossa on esitetty.

Huostaanotto on viimesijainen toimenpide, mikä tarkoittaa, että siihen voidaan turvautua vain silloin, kun avohuollon tukitoimia ei ole mahdollista järjestää tai ne eivät ole riittäviä. Uhka lapsen hengen tai terveyden vaarantamisesta tulee olla todellinen eli sen tulee olla konkreettinen ja sillä tavoin toteennäytettävissä, että uhan voidaan todennäköisin syin olettaa vaarantavan lapsen kehitystä tai terveyttä. Huostaanoton perusteen ja lapsen käyttäytymisen tai oireiden välillä tulee olla syy-yhteys. Tämä tarkoittaa sen selvittämistä, mistä lapsen pahoinvointi johtuu tai miten havaitut puutteet ovat vaikuttaneet tai voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen tai terveyteen.¹⁸ Käytännössä huostaanotto tarkoittaa lapsen sijoittamista väliaikaisesti sijaishuoltopaikkaan. Huostaanotto on luonteeltaan väliaikainen toimenpide, joka tarkoittaa sitä, että viranomaisen on kaikissa vaiheissa aktiivisesti työskenneltävä perheen jälleenyhdistämiseksi.¹⁹

¹⁸ Rätty 2009, s. 230.

¹⁹ Rätty 2009, s. 235.

2 EDUNVALVONTAMENETTELYN VAIHEET

2.1 Edunvalvontamenettelyn eteneminen

Lähtökohtaisesti lapsen huoltajat ovat asemansa perusteella myös lapsen edunvalvoja. Tilanteissa, joissa huoltajan tai huoltajien kyky toimia lapsen edunvalvojana saattaa olla kyseenalainen, on lähtökohtaisesti suoritettava arviointi siitä, onko lapselle tarvetta määrätä edunvalvoja, miten ja kuka tehtävään määrätään, mitä määräys tarkoittaa lapsen tai edunvalvojan näkökulmasta, miten edunvalvojan tulee toimia ja milloin edunvalvojan tehtävä päättyy. Seuraavissa luvuissa käydään tarkemmin läpi rikosprosessia koskevan edunvalvontamenettelyn vaiheet ja niihin liittyvät käsitteet.

2.1.1 Edunvalvonnan tarpeen arvioinnin edellytyksistä

Poliisin tulee suorittaa edunvalvonnan tarpeen arviointi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa. Tutkimusten²¹ mukaan edunvalvojan määräämistä koskevaan menettelyyn voi kulua useita kuukausia aikaa, eikä ole lapsen edun mukaista, jos edunvalvoja nimetään vasta, kun lapsi on jo kuultu esitutkinnassa ja asia on muutoinkin selvitetty. Edunvalvojan tehtävänä on nimenomaan varmistaa, että lapsen etu toteutuu kaikissa rikosprosessin vaiheissa.

Edunvalvojan määrääminen huoltajien sijaan on vaikeaa siitä syystä, että sen enempää holhoustoimilaissa kuin muuallakaan lainsäädännössä ei ole yleisiä säännöksiä huoltajan esteellisyydestä. Lapsen laillisen edustajan puolueettomuuden vaarantumiseen liittyviä erityissäännöksiä kuitenkin löytyy lainsäädännöstä, joista yksi on lastensuojelulain 22 §.

²⁰ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 40.

²¹ Ks. esim. STM 2009, s. 41 ja 53.

Tätä säännöstä on käytetty esikuvana myös uuden esitutkintalain edunvalvojan määräämistä koskevalle säännökselle.²²

Edunvalvojan määräämistä koskevaan menettelyyn tulisi ryhtyä jo silloin, kun rikosepäily tulee viranomaisten tietoon. Jos sosiaaliviranomainen saa tiedon rikosepäilystä ennen poliisia, sosiaaliviranomainen voi käynnistää edunvalvojan määräämistä koskevan menettelyn jo siinä vaiheessa, kun rikosepäilyä koskevaa tutkintapyyntöä ollaan tekemässä poliisille. Sosiaalihuollon viranomaiselle on säädetty oikeus toimia lapsen ja huoltajan välisessä ristiriitatilanteessa. LSL 22 §:n mukaan tilanteessa, jossa alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi, sosiaaliviranomaisen tulee tehdä edunvalvojan määräämistä koskeva hakemus kärjäoikeudelle tai ilmoitus maistraatille. Edellytyksenä toimenpiteelle on sen merkitys alaikäisen edun turvaamiseksi.²³

Perhepiirissä lapseen kohdistuneissa seksuaalirikoksissa ja pahoinpitelyissä edunvalvojan tarve tulee aina harkittavaksi. Määräys haetaan, jos käy ilmi, että vanhemmat eivät halua toimia lapseen kohdistuneessa vakavassa tapauksessa tai jos he syyttelevät toinen toisiaan.²⁴ Lähtökohteisesti toimintamallin tulisi olla sellainen, että kun sosiaaliviranomainen päättää tehdä asiasta tutkintapyynnön poliisille, viimeistään siinä vaiheessa sosiaaliviranomaisen pitäisi itsenäisesti harkita, käynnistetäänkö edunvalvojan määräämisen menettely. Tässä, kuten muutoinkin tutkintapyynnön tekemiseen liittyvissä kysymyksissä, ei voi liiaksi korostaa sosiaaliviranomaisen ja poliisin riittävän varhaista ja nopeaa yhteistyötä. Yhteydenpidon muodoista tulee sopia paikallisesti ja mahdollisuutta konsultoida toista viranomaista ei kannata rakentaa liian byrokraattisten toimintamallien varaan.

Edunvalvojan määräämisen edellytyksenä on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja että edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Selkein esimerkkitalanne tällaisesta on silloin, kun vanhemmat ovat eronneet ja molemmilla vanhemmilla on lapsen huoltajuus. Toista huoltajaa kuitenkin epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Eturistiriita on käsillä myös, jos vanhemmalla, joka on lapsen huoltaja, on uusi puoliso (avo- tai aviopuoliso) ja tätä uutta puolisoa epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Näissä tilanteissa on selkeä eturistiriita vanhemman ja lapsen edun välillä. Pelkkä ristiriita huoltajan ja lapsen edun välillä ei vielä edellytä edunvalvojan määräämistä eli esimerkiksi silloin, jos huoltaja ja lapsi ovat vain eri mieltä asiasta, ei ole edellytyksiä edun-

²² HE 222/2010 vp., s. 47–48.

²³ Hirvelä 2007, s. 48–49.

²⁴ Taskinen 2003, s. 121.

valvojan määräämistä koskevaan menettelyyn. Lisävaatimuksena on, että asian selvittäminen tai muutoin lapsen edun turvaaminen edellyttää edunvalvojan määräämistä.²⁵ Edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa (huoltajan ollessa epäiltynä) on kuitenkin vakiintuneesti todettu, että lisävaatimus täyttyy ja lapselle tulee hakea edunvalvojan sijaista.

Mikäli edunvalvojaa ei jo esitutkinnassa ole (ja huoltaja on esteellinen valvomaan lapsen etua), ei alaikäisen etua valvo todellisuudessa kukaan. Rikosprosessia rasittaa tällöin virhe ja puute.²⁶ Lapsen ääni- tai kuvataallenteelle taltioitu kuuleminen esitutkinnassa on osa oikeudenkäyntiä, jolloin kuulemiselle asetetaan erityisiä vaatimuksia. Lapsen kuulemisen tulisi tapahtua mahdollisimman nopeasti, jotta lapsen muistikuivat tapahtumista eivät heikkene²⁷. Jotta lapsen kuuleminen ei viivästyisi sen vuoksi, että lapselle ei ole riittävän ajoissa hankittu edunvalvojaa, on mahdollista hakea väliaikaista määräystä silloin, kun asia ei siedä viivytystä. Väliaikaista määräystä käsitellään jäljempänä kohdassa edunvalvontapäätös.

On syytä huomata, että edunvalvojan määrääminen on pääsääntöisesti tarkoitettu tilanteisiin, joissa lapsi on asianomistajana. Eduskunnan oikeusasiamies on kanteluratkaisussaan²⁸ ottanut kantaa menettelyyn, jossa todistajana olleelle lapselle oli haettu edunvalvojaa. Asia päättyi oikeusasiamiehen ratkaistavaksi sen kysymyksen vuoksi, että kuka on vastuullinen maksamaan edunvalvojalle palkkion. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa Keskusrikospoliisi oli hakenut alle 15-vuotiaille lapsille edunvalvojaa, koska lapsia oli tarkoitus kuulla rikosasiassa todistajina. Lasten huoltajat olivat asiassa epäiltyinä. Pirkanmaan käräjäoikeus oli maistraatin hakemuksesta määrännyt edunvalvojan sijaisen valvomaan lasten etua ja oikeutta esitutkinnassa, mahdollisessa oikeudenkäynnissä ja muissa rikosasiaan liittyvissä toiminna. Tapauksen oikeudellinen arviointi rakentui sen varaan, mikä on lasten asema rikosprosessissa: todistajina he eivät ole jutun asianosaisia. Käräjäoikeus oli perustellut edunvalvojan sijaisen määräämistä eturistiriidalla ja perusteluissa on viitattu lastensuojelulain 22 §:ään, vaikka liiteasiakirjojen mukaan kyse ei ole lastensuojelulain mukaisesta tilanteesta. Ratkaisussa on pohdittu sitä, olisiko lasten etu voitu turvata määräämällä heille tukihenkilö edunvalvojan sijaisen sijaan. Poliisi oli perustellut edunvalvojan määräämistä sillä, että kun lapset olivat esitutkintavaiheessa olleet 12- ja 13-vuotiaita, ei heidän kuulemisensa olisi ollut mahdollista ilman, että heidän edunvalvojansa olisi siinä läsnä. Kun kyse oli asiasta, jossa lapsilla olisi ollut oikeus kieltäytyä todistamasta, oli tarpeen, että kuulemisesta oli valvomassa henkilö, jolla on riittävästi asiantuntemusta sen arvioimiseksi, millainen vaikutus

²⁵ Rätty 2009, s. 130.

²⁶ Leviäkangas 2011, s. 21.

²⁷ Ks. esim. Hirvelä 2006, s. 108.

²⁸ EOA 23.8.2013.

heidän antamallaan lausunnoilla on heille läheisten henkilöiden asemaan esitutkinnassa ja näiden henkilöiden rikosoikeudellisen vastuun arvioimisessa. Ottaen huomioon, että alle 15-vuotiaan henkilön kuuleminen on jo ylipäänsä poikkeuksellista, tapauksen erityisolosuhteet huomioiden kuulemisen on ollut välttämätöntä tapahtua useistakin syistä siten, että lapsia kuultaessa paikalla on ollut henkilö, joka nimenomaisesti valvoo lasten etua ja heidän todellista mahdollisuuttaan todistajan kieltäytymisoikeuden käyttämiseen. Oikeusasiamiehen ratkaisussa todetaan seuraavaa:

Nyt esillä olevassa asiassa edunvalvojan sijaisen läsnäolo kuulustelussa oli perustunut siihen, että huoltajien läsnäoloa ei heidän rikosoikeudellisen asemansa vuoksi ollut pidetty mahdollisena. Rikoksesta epäillyn huoltajan pelkkä läsnäolo voi vaikuttaa todistajana kuultavan alaikäisen käyttäytymiseen kuulustelussa. Totean myös, että Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivoissa lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä on korostettu asianmukaisen edustuksen varmistamista erityisesti silloin, kun vanhempia, perheenjäseniä tai huoltajia epäillään rikoksesta. Näin ollen ajankohtaiseksi oli tullut vajaanvaltaisten eduista huolehtiminen kuulemisessa muulla tavalla. Arvioitava on vielä sitä, mikä on ollut se todistajana toimineen lapsen konkreettinen etu, jota edunvalvojan sijaisen oli tullut kuulustelutilanteessa valvoa.

Laillisen edustajan puhevallan käyttö tarkoittaa sellaisissa helposti hahmotettavissa tilanteissa, joissa lapsi on asianosainen, esimerkiksi korvausvaatimusten esittämistä, muutoksen hakemista tai sovintoon ryhtymistä. Todistajan kohdalla hänen ja hänen lakimääräisen edustajansa samaistaminen ei ole mahdollista samalla tavalla luontevasti. Sinänsä on selvää, että todistajana tapahtumista voi kertoa vain todistaja itse. Samoin edunvalvojan sijainen – tai ilmeisesti myös tukihenkilö tietyissä tilanteissa – voi menettelyllisiin kysymyksiin liittyvän tehtävänsä puitteissa luonnollisesti kertoa lapselle kieltäytymisoikeudesta ja sen käyttämisestä sikäli kuin hänen tietonsa ja taitonsa siihen riittävät. Kuulustelussa läsnä olevalta huoltajalta ei sinänsä edellytetä erityistä todisteluoikeudellista tai muutaakaan asiantuntemusta.

Esillä olevassa asiassa esitutkinnassa todistajana kuullut lapset olivat olleet 12- ja 13-vuotiaita. Esitutkintalain perusteluiden mukaan on ensisijaisesti huoltajan tehtävä tukea esitutkinnassa alle viisitoistavuotiaasta lasta, kuulusteltiinpa tätä asianomistajana, epäiltyinä tai todistajana. Jos lasta kuulustellaan todistajana, huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole esitutkintalain esitöiden mukaan asiassa puhevaltaa, vaan heidän läsnäolo-oikeutensa perustuu muihin näkökohtiin. Esitutkintalakia koskevassa alkuperäisessä hallituksen esityksessä käytetään ilmaisua ”kuulustelupsykologinen näkökohta”, jota ei ole tuossa yhteydessä lähemmin määritelty. Tämän perusteella alaikäisen todistajan edunvalvojan sijaisen puhevalta ei lähtökohdiltaan ole toisenlainen kuin huoltajalla itsellään olisi ollut. Näin ollen hallituksen esityksen perusteel-

la voisi nähdäkseni olla mahdollista päätyä sellaiseenkin johtopäätökseen, että kun huoltaja ei voi käyttää todistajan puhevaltaa eikä sitä voi käyttää myöskään hänen sijaansa tullut henkilö, sekä huoltajan että tämän sijasta paikalla olevan henkilön tehtävänä on vain tukea todistajana kuuluttavaa vajaavaltaista ja antaa tälle turvaa asian käsittelyssä.

Hallituksen esityksen perusteluissa ei ole arvioitu alaikäisen todistajan kieltäytymis- ja vaitiolo-oikeuteen liittyviä näkökohtia. Ajankohtaiseksi oli nyt nimittäin voinut tulla se, että lapsen kertomus voisi saattaa hänen läheisensä syytteenvaraana. Lapsen kannalta kyse on kaikin puolin ollut poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa on tärkeää, että lapsi ymmärtää ensinnäkin sen menettelyn, johon hän on joutunut, ja toiseksi hänelle tuossa menettelyssä kuuluvat oikeudet. Kieltäytymis- ja vaikenemis-oikeus voivat perustellusti olla lapselle vaikeasti ymmärrettäviä asioita puhumattakaan sen arvioimisesta, missä vaiheessa lapsen kertomus tai vastaaminen hänelle esitettyihin kysymyksiin voisi kääntyä hänen läheisiinsä vastaan.

Mielestäni edellä esiin nostamani tulkintavaihtoehto olisi liian ahdas lapsen edun toteutumisen näkökulmasta, kun alaikäisellä ei voida olettaa olevan edellytyksiä arvioida näitä oikeuksiaan. Sen vuoksi on luontevaa, että puhevalta kuuluu näiltä osin lähtökohtaisesti huoltajalle, ja kuten nyt esillä olevan kaltaisissa tapauksissa, huoltajan sijaan tullee edunvalvojan sijaiselle. Keskusrikospoliisi onkin vedonnut todistajalle kuuluvan kieltäytymisoikeuden valvontaan henkilöä koskevia asioita varten määrätyn edunvalvojan sijaisen tehtävänä ja todennut, että juridisen koulutuksen saanut henkilö on parhaiten kyennyt valvomaan lasten etua tästä näkökulmasta, kun taas tällaista tehtävää ei edes voitaisi antaa tukihenkilölle.

Johtopäätökseni on, että tässä tapauksessa edunvalvojan sijaisen määrääminen on ollut perusteltua ja lapsen edun mukaista.

Oikeusministeriö antoi ratkaisuun vielä oman kannanottonsa, jossa todetaan, että paras tapa asian ratkaisemiseksi on holhoustoimilain mukainen malli. Sen mukaan huoltajan esteellisyyttä koskevissa tilanteissa rikosasiassa todistajana kuultavana olevalle alaikäiselle haetaan edunvalvojan sijaiseksi ensisijaisesti oikeusaputoimiston yleinen edunvalvoja. Näin päämiehen varattomuus ei koidu yksittäisen edunvalvojan vahingoksi palkkion maksamisessa.²⁹ Ratkaisu on merkittävä ja antaa mahdollisuuden käyttää edunvalvojan määräämisen menettelyä myös muulloin kuin lapsen ollessa asianomistajana. Lähtökohtana arvioinnille tulee tällöin kuitenkin olla lapsen etu, jota edunvalvojan määräämisellä pyritään suojaamaan.

²⁹ OM 2013.

2.1.2 Arvioinnin edellytyksistä huoltajan ollessa rikoksesta epäiltynä

Lähtökohtaisesti lapsen huoltaja on myös hänen edunvalvojansa (HolhTL 4 §), mutta joskus voi olla tarpeen määrätä lapselle edunvalvojan sijainen, joka käyttää puhevaltaa lapsen henkilöä koskevassa asiassa huoltajan asemesta. Näin tulee toimia silloin, kun edunvalvoja (huoltaja) on epäiltynä lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Edunvalvoja ei myöskään saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai lapsi taikka joku, jota edunvalvoja edustaa (HolhTL 32 § 2 mom). Jos siis epäiltynä on esimerkiksi huoltajan puoliso, huoltaja on estynyt toimimaan lapsen edunvalvojana.

Lapsen huoltajana voi olla muu henkilö kuin hänen vanhempansa. Lapsen edunvalvojaksi on saatettu määrätä esimerkiksi lapsen isovanhempi. Muu edunvalvoja kuin alaikäisen lapsensa huoltajana oleva vanhempi ei saa edustaa päämiestään myöskään, jos vastapuolena on:

1. edunvalvojan lapsen puoliso taikka edunvalvojan puolison lapsi tai tämän puoliso
2. edunvalvojan tai hänen puolisonsa lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso tai
3. edunvalvojan sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus. (HolhTL 32 § 3 mom)

Jos siis rikoksesta epäiltynä on esimerkiksi lapsen toinen isovanhempi, joka on edunvalvojaksi määrätyn puoliso, edunvalvojaksi määrätty ei saa edustaa lasta, vaan lapselle on hankittava edunvalvojan sijainen. Jos vaikkapa lapsen isoisää epäillään lapseen kohdistuneesta pahoinpitelystä ja lapsen isoäiti on tämän edunvalvoja, ei isoäiti voi edustaa lasta prosessissa, vaan lapselle on haettava edunvalvoja.

Edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään myöskään silloin, kun edunvalvojan ja hänen päämiehensä edut saattavat muusta kuin 2 tai 3 momentissa mainitusta syystä joutua asiassa ristiriitaan keskenään (HolhTL 32 § 5 mom). Näitä tilanteita käsitellään seuraavassa alaluvussa.

2.1.3 Arvioinnin edellytyksistä muissa tilanteissa kuin huoltajan ollessa epäiltynä

Edunvalvojan määräämistä koskeva menettely voi olla tarpeen myös muissa tilanteissa, kun lapsi on asianomistajana rikosprosessissa ja hänen huoltajaansa epäillään rikoksesta. Huoltaja ei voi toimia lapsensa edunvalvojana silloinkaan, kun epäillään rikosta perheen sisarusten välillä (HolhTL 32 § 2 mom). Esimerkiksi, jos veli on epäiltynä sisarensa kohdistuneesta rikoksesta (ja nämä ovat molemmat vajaanvaltaisia), näiden

isä tai äiti ei voi edustaa (asianomistajana) olevaa tytärtään, koska heidän poikansa on epäiltyä.³⁰ Poliisille tulee toisinaan tutkittavaksi tapauksia, joissa epäillään perheessä tapahtunutta hyväksikäyttöä, jossa epäiltyä on esimerkiksi 15 vuotta täyttänyt, mutta alle 18-vuotias poika ja asianomistajana on pojan nuorempi sisko. Vanhemmat ovat siis tällöin esteellisiä toimimaan tyttärensä edunvalvojina rikosasiassa. Tällöin tyttäreille on hankittava edunvalvoja rikosprosessia varten.

Aikaisemmin holhouslainsäädännössä oli lausuttu, että edunvalvoja ei saanut edustaa päämiestään, jos vastapuolena oli edunvalvojalle läheinen henkilö. Sittemmin lakia on muutettu niin, että siitä on poistettu läheisen henkilön käsite. Näin ollen huoltajana oleva vanhempi voi edustaa lastaan edunvalvojana oikeustoimessa, jossa vastapuolena on joku läheinen henkilö kuten lapsen isovanhempi.³¹ Tämä onnistuu kuitenkin vain siinä tapauksessa, että tapauksesta ei aiheudu eturistiriitaa vanhemman ja hänen lapsensa välille. Vanhempi ei voi toimia lapsen edunvalvojana, jos lapsen ja edunvalvojana olevan vanhemman edut yksittäistapauksessa saattavat joutua ristiriitaan keskenään³². Tilanteessa, jossa lapsen kohdistuneesta rikoksesta epäillään esimerkiksi lapsen äidin isää eli isoisää, eturistiriita on varsin todennäköinen. Näin siksi, että lapsen äidillä on omat lojaliteettivelvoitteet omaa vanhempaansa kohtaan ja samalla hänellä on kuitenkin intressi oman lapsensa suhteen. Näissä tilanteissa edunvalvojan sijaisen hakemista tulee vakavasti harkita, ja se saattaa olla myös lapsen huoltajalle helpotus, kun hänen ei tarvitse rikosasiassa ikään kuin valita puolta, jolle asettaa.

Jos epäiltyä on joku muu läheinen henkilö, on suoritettava arviointi, voiko siitä aiheutua eturistiriitaa lapsen ja huoltajan välille. Voihan esimerkiksi olla tilanne, että epäiltyä on lapsen huoltajan muu sukulainen, johon huoltajalla on varsin läheiset välit, mutta joka ei ole huoltajan vanhempi tai puoliso. Jos arvioinnin perusteella voidaan todeta, että läheisyydestä huolimatta huoltajan ja lapsen välille ei synny eturistiriitaa, tarvetta edunvalvojan sijaiselle ei ole. Jos eturistiriita syntyy (huoltaja esimerkiksi ei halua vaatia rangaistusta / korvausta, tai pyrkii kaikin mahdollisin tavoin vaikeuttamaan asian selvittämistä, mitä ei selkeästi voida pitää lapsen edun mukaisena) huoltaja on esteellinen toimimaan edunvalvojana. Ratkaisuperusteena on siis eturistiriita.

Eturistiriidan edellytyksistä on varsin vähän oikeuskäytäntöä, etenkin rikosprosessin osalta, mutta Korkein oikeus on yhdessä ennakkopäätöksessään pohtinut eturistiriidan merkitystä lastensuojeluasiassa. Ennakkopäätöksessä KKO 2004:44 on vaadittu vuonna 1988 ja vuonna 1993 syntyneille lapsille edunvalvojaa, koska huoltajien ja lasten välisestä yhteydenpidosta ja tapaamisista ei oltu päästy yhteisymmärrykseen las-

³⁰ Leviäkangas 2011, s. 15.

³¹ Leviäkangas 2011, s. 15.

³² HE 52/2006 vp., s. 48.

ten ollessa sijoitettuina. Huoltajat ovat vaatineet laajempaa yhteydenpitoa lapsiin kuin perusturvalautakunta on myöntänyt ja toisaalta myöskään lapset eivät olleet olleet halukkaita niin laajaan tapaamiseen kuin vanhemmat olivat vaatineet. Edunvalvojan määräämisen tavoitteena oli turvata paremmin lasten edut tapaamisista ja yhteydenpidosta päätettäessä. KKO on todennut, että lasten tapaamisissa ilmenneiden erimielisyyksien vuoksi oli perusteltu syy olettaa, etteivät huoltajat kykene huoltosuunnitelmaa tarkistettaessa riittävästi erottamaan omia sekä toisaalta lastensa toiveita ja tarpeita ja siten puolueettomasti valvomaan lasten etua. KKO määräsi lapsille edunvalvojan juuri sen vuoksi, että lasten ja vanhempien välille saattoi syntyä etujen ristiriita.

Huoltaja voi olla kykenemätön valvomaan lapsen etua, vaikka häntä ei epäiltäisikään lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Rädyn mukaan edunvalvojan sijaisen määrääminen voisi olla myös tarpeen tilanteessa, jossa lapsen huoltaja ei terveydentilansa (esimerkiksi mielenterveydenhäiriön) johdosta kykene valvomaan lapsen etua³³. Tällainen tilanne on todettu olleen, kun lastensuojeluasiassa huoltajan epäiltiin sairauden vuoksi olevan kykenemätön valvomaan lapsen etua. Tämänkaltainen tilanne saattaa olla kuitenkin olla käsillä myös esitutkinnassa. Kyse voi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa epäillään, että huoltajan terveydentilan tai päihteiden käytön vuoksi lapsi on saattanut joutua olosuhteisiin, joissa tämä on joutunut rikoksen uhriksi. Vastaavalla tavalla, jos edunvalvoja on sairauden vuoksi tilapäisesti estynyt hoitamasta tehtäväänsä, tuomioistuimien voi määrätä hänelle sijaisen (HolhTL 11 §). Poliisi voisi siis tällöinkin käynnistää edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevan menettelyn.

2.2 Edunvalvojan hakeminen

2.2.1 Hakemuksen vireilletulo

Edunvalvonnan tarpeen arvioinnin jälkeen saatetaan todeta lapsen tarvitsevan edunvalvojaa käyttämään huoltajan sijasta puhevaltaa rikosasiassa. Holhoustoimilaisissa ei ole määritelty edunvalvojan sijaisen hakemista

³³ Rätty 2009, s. 130.

³⁴ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 45.

koskevaa menettelyä. Menettelyä koskevia säännöksiä löytyy muualta lainsäädännöstä niitä tilanteita varten, jolloin huoltajan todetaan olevan esteellinen puolueettomasti edustamaan lasta. Yhtenä näistä voidaan mainita lastensuojelulain 22 §, jonka 2 momentin mukaan edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevan hakemuksen voi tehdä holhoustoimilaisessa holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja itse. Tuomioistuin määrää edunvalvojan, jos huoltaja ja edellä mainittu toimielin eivät ole siitä yksimielisiä (LSL 22 § 3 momentti). Muuten sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetussa laissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle.³⁵

Hakemus tehdään silloin, kun joku edellä mainituista tahoista toteaa, että lapselle tarvitaan edunvalvojan sijainen eturistiriitatilanteen vuoksi. Jos LSL 22 §:n mukaisen edunvalvojan hakemisen taustalla on rikosepäily, voi olla tarkoituksenmukaista hakea samassa hakemuksessa edunvalvojamääräystä myös rikosprosessiin HolhTL 32 § 2 mom nojalla.³⁶ Lapsen kohdistuneet rikosepäilyt voivat tulla ja useimmissa tapauksissa tulevatkin lastensuojeluilmoituksen kautta vireille myös sosiaalitoimessa. Asiakkuuden alettua niihin voidaan hakea lastensuojelulain mukaista edunvalvojaa.³⁷

Pyyntö edunvalvojan sijaisen määräämiseksi voi tulla esille viranomaisen tai huoltajan itsensä tekemästä hakemuksesta. Jos hakemus on tehty sen johdosta, että toinen huoltajista on epäiltyä lapsen kohdistuneesta rikoksesta, hakemuksesta tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi sille huoltajalle, jonka sijaiseksi edunvalvojaa ollaan hakemassa. Tämän lisäksi edunvalvojan sijaisen tehtävään määrättävältä henkilöltä tulee olla suostumus tehtävään.³⁸

Nopein keino saada lapselle edunvalvojan sijainen on, että huoltajat yhdessä hakevat sijaista, jolloin hakemus käsitellään maistraatissa. Jos huoltajat ovat yhdessä toimittaneet hakemuksen ja esittäneet sijaiseksi tiettyä henkilöä, maistraatti on toimivaltainen tekemään asiassa päätöksen ja määräämään edunvalvojan sijaisen. Huoltajia kannattaa näin ollen neuvoa hakemaan edunvalvojan sijaista yhdessä, jolloin prosessi on heidänkin kannaltaan nopeampi.

Jos taas hakemus on tullut vireille muulta taholta kuin huoltajilta, maistraatti ryhtyy asian tultua vireille hankkimaan lapselle sopivaa edunvalvojan sijaista, ellei sellaista ole jo hakemusvaiheessa ehdotettu. Sen lisäksi maistraatti lähettää huoltajalle / huoltajille sekä 15 vuotta täyttäneelle asianosaiselle kuulemiskirjeet, joissa varataan heille mahdollisuus antaa oma lausuma edunvalvojan sijaisen määräämisestä. Myös edunvalvojan sijaiseksi ehdotetulta pyydetään kirjallinen suostumus. Jos hakemus on tullut vireille muulta taholta kuin huoltajilta eivätkä huoltajat tai

³⁵ HE 222/2010 vp., s. 47–48. Ks. myös Marjomaa & Laakso 2011a, s. 45.

³⁶ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 48.

³⁷ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 44.

³⁸ Ojala 2012, s. 243.

huoltajat ja hakemuksen tehnyt viranomainen ole yksimielisiä siitä, kenet tehtävään tulisi määrätä, maistraatti toimittaa huoltajien lausumat ja sijaiseksi ehdotetun suostumuksen saatuaan hakemuksen käräjäoikeudelle.³⁹ Pääsääntöisesti huoltaja tai huoltajat eivät vastusta edunvalvojan sijaisen määräämistä, jolloin maistraatti määrää edunvalvojan sijaisen⁴⁰.

Viime kädessä tuomioistuimen on viran puolesta valvottava asianomistajan (lapsen) edunvalvonnan tarvetta, kun lasta koskeva rikosasia tulee käsittelyyn tuomioistuimessa. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:n nojalla tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä tai jos asianosaisen edunvalvoja on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä siinä puhevaltaa.

Jos vasta prosessin kuluessa eli käytännössä käsiteltäessä rikosasiaa tuomioistuimessa havaitaan, että vajaavaltainen on edunvalvonnan tarpeessa, jouduttaisiin prosessi keskeyttämään siksi aikaa, että edunvalvoja on normaalissa järjestyksessä määrätty. Tämä voisi tarpeettomasti viivyttää prosessia. Tällöin voidaan soveltaa OK 12:4a:ää ja tuomioistuin voi määrätä asianosaiselle edunvalvojan viran puolesta. OK 12:4a:ssä säädetty menettely tarkoittaa, että tarkoituksenmukaisuus- ja joustavuussyistä voidaan poiketa joistakin edunvalvojan määräämistä koskevista menettelysäännöksistä. Asia ei näin ollen tule vireille käräjäoikeudessa hakemuksesta eikä edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevalla asialla ole hakijaa.⁴¹

Pääsääntönä on, että laillinen tuomioistuin edunvalvojan määräämistä koskevissa asioissa on se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä päämiehellä on kotikunta. Oikeudenkäyntiä varten määrättävän edunvalvojan sijaisen on oikeutettu määräämään myös se tuomioistuin, jossa asia on vireillä tai johon se tulee vireille (HolhTL 71 §). Käräjäoikeuden käsittelemät holhousasiat ovat yleensä hakemusasioita. HolhTL:n 69 §:n mukaan edunvalvojan määräämistä koskevat asiat pannaan vireille käräjäoikeudessa hakemuksella.⁴²

2.2.2 *Poliisin oikeus hakea edunvalvojan sijaista uuden esitutkintalain mukaan*

Tähän astisten säännösten mukaan poliisi ei ole voinut hakea lapselle edunvalvojan sijaista, vaan poliisin on pitänyt pyytää esimerkiksi sosiaaliviranomaiselta edunvalvojan sijaisen hakemista. Uudessa, vuonna 2014 voimaan tulevassa esitutkintalaissa on kuitenkin säädetty poliisille ja

³⁹ Ks. esim. Leviäkangas 2011, s. 18–20.

⁴⁰ Rautio & Lapinleimu 2006, s. 2–3.

⁴¹ Välimäki 2009, s. 185.

⁴² Välimäki 2009, s. 145.

syöttäjälle oikeus hakea suoraan edunvalvojan sijaisen määräämistä. Uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa, ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä (ks. liite 2). Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu sosiaaliviranomainen. Tämän säännöksen nojalla määrätyn edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.⁴³

Uuden esitutkintalain 4 luvun 8 §:n osalta todetaan lain esitöissä, että tutkinnanjohtajan (ja syyttäjän) oikeus hakea edunvalvojan sijaista on tarkoitettu nopeuttamaan esitutkintaa. Esitöissä todetaan myös, että edunvalvontamenettelyyn ei olisi tarvetta ryhtyä tilanteissa, joissa määrääminen olisi rikokseen laatuun liittyvistä syistä selvästi tarpeetonta. Tämä voisi koskea erityisesti vähäisiä rikoksia, joissa lapsen laillisen edustajan henkilöllä ei ole merkitystä rikoksen selvittämisen tai vahingonkorvauskysymysten kannalta.⁴⁴ Toisin kuin LSL 22 §:ssä, uuden esitutkintalain esitöissä on näin ollen selkeästi rajattu ne tilanteet, joissa hakeminen olisi tarpeetonta.

Uuden esitutkintalain mukainen tutkinnanjohtajalle annettava oikeus ei kuitenkaan poissulje lastensuojelulain 22 §:n 2 momentissa tarkoitettujen viranomaisten toimivaltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa nämä havaitsevat edunvalvojan määräämisen tarpeen ensimmäiseksi tai joissa tutkinnanjohtaja ei hakemusta kuitenkaan tee. Jos siis tarve lapsen edunvalvojan sijaisen hakemiselle tulee ensin vireille lastensuojeluviranomaisessa, noudatetaan LSL 22 §:ä ja lapselle haetaan edunvalvojan sijainen sitä koskevan menettelyn mukaisesti. Samoin menetellään, vaikka tutkinnanjohtaja ei hakisikaan edunvalvojan sijasta. Virallisen syyttäjän aseman vahvistuminen esitutkinnassa puhuu sen puolesta, että myös hänellä tulisi olla toimivalta hakemuksen tekemiseen.⁴⁵

Lain esitöissä korostetaan myös, että kun on kyse eturistiriitaan perustuvasta hakemuksesta, edunvalvojan sijaisen määräämisestä päättää tuomioistuin ja täydentävästi voidaan soveltaa holhoustoimilain säännöksiä.⁴⁶ Tämän perusteella on tulkittavissa, että kun tutkinnanjohtaja tai syyttäjä hakee edunvalvojan sijaista, hakemus käsitellään käräjäoikeudessa eikä maistraatissa. Avoimeksi jää kysymys siitä, kuinka nopeasti hakemus käräjäoikeudessa käsitellään. Pitkään on vallinnut tilanne, että

⁴³ HE 222/2010 vp., s. 47–48. Ks. myös Ojala 2012, s. 242.

⁴⁴ HE 222/2010 vp., s. 47–48.

⁴⁵ HE 222/2010 vp., s. 47–48.

⁴⁶ HE 222/2010 vp., s. 47–48.

monissa käräjäoikeuksissa edunvalvojan sijaisen hakemista koskeva menettely kestää kauan, ja jos tutkinnanjohtajan tai syyttäjän tekemiä hakemuksia ei käsitellä tätä menettelyä nopeammin, on vaarana, että uuden lain säännöksen soveltaminen ei toteudu sille asetetun tavoitteen mukaisesti. Toisaalta uuden esitutkintalain esitöissä todetaan, että tutkinnanjohtajan oikeudella hakea edunvalvojan sijaista pyritään nopeuttamaan esitutkintaprosessia, ja voidaan olettaa, että tulevaisuudessa tuomioistuimet noudattavat tätä esitöihin kirjoitettua tavoitetta ja käsittelevät hakemukset riittävän nopeasti.⁴⁷

Poliisihallitus on antanut määräyksen asianomistajana ja todistajana olevan lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja sen liitteenä on hakemuslomake, jota poliisiin tulee käyttää edunvalvojan hakemiseen⁴⁸. Sama hakemus on myös tämän käsikirjan liitteenä. Hakemuksella voidaan hakea edunvalvojaa niin sanotusti normaalissa menettelyssä, jolloin siis huoltajia kuullaan edunvalvojan määräämisestä, mutta lomakkeella voidaan hakea myös edunvalvojan määräämistä kiireellisessä asiassa. Tätä käsitellään myöhemmin luvussa 2.3.3.

Hakemus on syytä täyttää huolellisesti, jolloin asia voidaan käsitellä mahdollisimman nopeasti. Hakemusta varten poliisiin täytyy saada suostumus edunvalvojaksi ehdotettavalta henkilöltä. Ennen hakemuksen tekemistä tutkinnanjohtajan on syytä olla yhteydessä holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä vastaavaan viranomaiseen eli oikeusaputoimistoon⁴⁹. Laissa on säädetty, että edunvalvontapalveluiden järjestämisestä vastaavat oikeusaputoimistot, jolloin heillä on ensisijainen velvollisuus järjestää edunvalvojaksi sopiva henkilö. Poliisiin on myös syytä olla yhteydessä lastensuojeluun, etenkin, jos on tiedossa, että lapsella on jo asiakuus vireillä lastensuojelussa tai jos tiedetään, että lapsesta on lastensuojeluilmoitus. Sosiaalitoimi on jo saattanut käynnistää edunvalvojan sijaisen hakemisen lastensuojelulain perusteella. Näin voidaan varmistaa se, että lapselle ei haeta kahta erillistä edunvalvojan sijaista, vaan samalle edunvalvojan sijaiselle voidaan hakea myös määräys rikosasiaa varten.

Hakemuksessa tulee tuoda esille tarkoitus, johon edunvalvojaa pyydetään määrättäväksi. Lomakkeella on sitä varten valmiina vakiolauseke: ”Hakija pyytää, että lapselle määrätään esitutkintalain 4 luvun 8 §:ssä tarkoitettu edunvalvoja po. rikoksen esitutkintaa varten. Määräys olisi voimassa ko. rikosasian käsittelyn loppuun asti. Edunvalvojan tulee toimittaa maistraatille jäljennös lainvoimaisesta rikosasian tuomiosta, mikäli maistraatin on tarpeen ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi hoitamaan lapsen vahingonkorvauksena saamia varoja.” Vakiolausekkeessa on ilmaistu määräämistä varten tarvittavat tiedot eli minkä lain pe-

⁴⁷ HE 222/2010 vp., s. 48.

⁴⁸ POHA 2014, s.5.

⁴⁹ POHA 2014, s. 5.

rusteella ja mitä asiaa varten edunvalvojaa pyydetään, mihin asti määräys on voimassa ja miten toimitaan sen varmistamiseksi, että mahdollinen vahingonkorvausten hakeminen käynnistyy rikosasian käsittelyn jälkeen. Vahingonkorvausten hakeminen on edunvalvontamenettelyssä usein se kohta, joka jää vähemmälle huomiolle. Kun hakemuksessa ja käräjäoikeuden päätöksessä edunvalvojan määräämisestä on todettu, että edunvalvojan on toimitettava maistraatille jäljennös lainvoimaisen rikosasian tuomiosta, maistraatti edunvalvonnasta vastaavana viranomaisena pystyy käynnistämään tarvittavat toimenpiteet edunvalvojan määräämiseksi vahingonkorvausten hakemiseksi.

Hakija voi myös itse kirjata lomakkeeseen edunvalvojan tehtäväkuvausten, mikäli on tarpeen poiketa vakiolausekkeesta.

2.3 Edunvalvontapäätös

50

2.3.1 Edunvalvonta-asian käsittely

Ratkaistiinpa asia sitten maistraatissa tai käräjäoikeudessa, edunvalvojan sijaisen määräämistä koskeva päätös pitää sisällään edunvalvojamääräyksen, jossa määritellään sijaiseksi määrättävän tehtävät ja tehtävän kesto.

Riidattomat hakemukset eli ne hakemukset, joissa huoltajat yhdessä hakevat edunvalvojan sijaista ja ovat yksimielisiä sijaiseksi esitettävästä henkilöstä, käsitellään maistraatissa. Hakemukset, joissa yksimielisyyttä ei ole (joko hakeneen viranomaisen ja huoltajan tai huoltajien välillä), käsitellään käräjäoikeudessa. Poliisin tekemä hakemus käsitellään aina käräjäoikeudessa.

Käräjäoikeudessa edunvalvojan määräämistä koskevien asioiden käsittelymuodot määräytyvät OK 8:3-4:n mukaisesti, joka tarkoittaa, että asia voidaan käsitellä kansliassa tai hakemusasian istunnossa taikka riita-asiain käsittelyjärjestyksessä. Kansliakäsittely on kirjallista, muut käsittelymuodot ovat suullisia. Jos asiassa kuullaan henkilökohtaisesti asianosaista, todistajaa tai muuta henkilöä, asia on käsiteltävä hakemusasian istunnossa. Jos asia osoittautuu riitaiseksi, sen käsittelyä on jatkettava riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Asia tulee riitaiseksi heti, jos asiaan

⁵⁰ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 49.

osallinen vastustaa hakemusta sellaisella perusteella, joka ei ole selvästi perusteeton tai oikeudellisesti merkityksetön. Näin ollen kirjallisessa kansliakäsittelyssä voidaan käsitellä vain sellainen asia, jossa ketään ei kuulla henkilökohtaisesti ja joka ei ole riitainen. Hakemusasian istunto on riita-asian käsittelyjärjestystä joustavampi, koska istunto voidaan toimittaa vain jonkin tai joidenkin kysymysten selvittämiseksi.⁵¹

2.3.2 *Edunvalvojamääräys ja tehtävän sisältö*

Edunvalvojamääräyksellä edunvalvoja tulee huoltajan sijaan edustamaan lasta edunvalvojamääräyksessä ilmenevässä asiassa. Edunvalvojan sijaisen määrääminen ei kuitenkaan lakkauta varsinaisen edunvalvojan (huoltajan) tehtävää. Edunvalvojan määräys ei vie huoltajalta tämän asemaa tai määräysvaltaa, mutta antaa edunvalvojalle oikeuden päätösvaltaan tietyissä edunvalvojan määräyksessä todetuissa asioissa, esimerkiksi oikeuden tehdä rikosilmoitus ja esittää syyttämispyyntö. Edunvalvojalla voi olla määräyksestä riippuen oikeus tulla kutsutuksi esimerkiksi lastensuojelun järjestämiin asiakassuunnitelmanevotteluihin tai muihin lapsen asiassa järjestettäviin neuvotteluihin. Hänellä on oikeus määräyksen rajoissa lasta koskevaan tietoon ja hänen suostumuksensa voi olla välttämätön tiedon luovuttamiseen sivulliselle.⁵²

Päätöksessä on syytä yksilöidä ne oikeudet ja velvollisuudet, jotka edunvalvojalle annetaan. Mikäli edunvalvoja on lakimies ja hän toimii samalla lapsen oikeudenkäyntiavustajana tuomioistuimessa, tulisi myös tästä olla määräys. Oikeudenkäyntiavustajan määräys on näissä tilanteissa syytä hakea kuitenkin erikseen. Edunvalvojan määräystä tarvitaan päätösten tekemiseen, sillä oikeudenkäyntiavustajan määräys ei anna valtuuksia päättää lapsen puolesta edunvalvojan (huoltajan) päätettävissä olevista asioista ja oikeudenkäyntiavustajan määräys puolestaan takaa avustajan oikeuden palkkioon valtion varoista.⁵³

Käräjäoikeus tekee päätöksen edunvalvojan sijaisuudesta ja toimittaa päätöksen hakemuksen hakijalle. Jos poliisi on toiminut ETL 4 luvun 8 §:n mukaisena hakijana, päätös toimitetaan poliisille. Käräjäoikeus ilmoittaa valitulle sijaiselle kirjallisesti, että hänet on käräjäoikeuden päätöksellä määrätty tehtävään. Huoltajille ei päätöksestä erikseen maistraatista ilmoiteta.⁵⁴

⁵¹ Välimäki 2009, s. 145.

⁵² Marjomaa & Laakso 2011a. s. 50.

⁵³ Hirvelä 2006, s. 334.

⁵⁴ Leviäkangas 2011, s. 19.

Jos maistraatti on tehnyt päätöksen sijaisen määräämisestä, antaa se päätöksen tiedoksi hakijoille, 15 vuotta täyttäneelle asianomaiselle sekä edunvalvojan sijaiselle. Tieto valinnasta menee myös poliisille.⁵⁵

2.3.3 Väliaikainen määräys kiireellisissä tapauksissa

Holhoustoimilain 79 §:n mukaan asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen. Jos asiaa ei voida viivyttää, määräys voidaan antaa kuulematta sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys, sekä muita 73 §:ssä mainittuja henkilöitä. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiassa päätöksen, jollei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta. Väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. Väliaikaista määräystä tulisi käyttää silloin, kun päämiehen suojaaminen sitä välttämättä vaatii⁵⁶. Pyytämällä tuomioistuimelta väliaikaista edunvalvojan sijaisen määräämistä, ei tarvita muun muassa kuulemismenettelyä, jolloin lapselle saadaan tarvittaessa nopeastikin edunvalvojan sijainen varhaisessa vaiheessa prosessia. Toinen keino nopeuttaa edunvalvojan sijaisen määräämistä on, että huoltajat yhdessä hakevat sijaista, jolloin asia käsitellään maistraatissa.

Tämän oppaan liitteenä olevalla hakemuksella voidaan hakea myös edunvalvojan määräämistä kiireellistä asiaa varten. Tällöin on syytä kiinnittää erityistä huomiota hakemuksen perusteluihin sen vuoksi, että määräystä haetaan asianosaisia kuulematta, jonka vuoksi hakijan on syytä tuoda esiin ne seikat, joiden vuoksi edunvalvoja tulisi määrätä huoltajia kuulematta. Edunvalvojan määrääminen voi olla kiireellistä esimerkiksi sellaisissa akuuteissa tapauksissa, joissa epäillään rikoksen juuri tapahtuneen (ja jossa toinen huoltajista on epäiltynä) ja on vaikkapa tarve saada lapsi kuultua tai tarvitaan kannanotto siihen, voidaanko lasta tutkia lääkärissä (somaattiset tutkimukset). Koska hakemus kiireellistä asiaa varten on poikkeus normaalimenettelyyn, sille on oltava perusteet eikä sitä voida tehdä vain sen vuoksi, että prosessia halutaan nopeuttaa ja että tällä menettelyllä pyritään ohittamaan huoltajien kuuleminen⁵⁷.

⁵⁵ Leviäkangas 2011, s. 20.

⁵⁶ Välimäki 2009, s. 148.

⁵⁷ Vaikka huoltajia ei kuulla väliaikaismääräystä haettaessa, heitä kuullaan kuitenkin aina siinä vaiheessa, kun asiasta lopullisesti päätetään. Väliaikaismääräys on nimensä mukaisesti voimassa vain väliaikaisesti ja edunvalvojan sijaisen määräämistä koskeva asia käsitellään käräjäoikeudessa aina kuulemismenettelyineen, kun tilanne sen sallii.

2.4 Edunvalvojan toiminta

58

2.4.1 Edunvalvojan asema

Edunvalvojan pätevyydestä ei ole olemassa erityissäännöksiä. Holhustoimilain 5 §:n mukaan edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Sopivuutta arvioitaessa on muun ohella otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus sekä tehtävän laatu ja laajuus. Useimmiten lapsen edunvalvojan sijainen on lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija, asianajaja tai muu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö⁵⁹. Edunvalvojan sijaisen tehtävänä on toimia ”lapsen äänenä”, toisin sanoen varmistaa, että lapsen mielipide otetaan huomioon hänen etunsa mukaisesti⁶⁰.

Jotta edunvalvojan määräyksestä saataisiin konkreettista hyötyä ja voitaisiin ehkäistä toimivaltaristiriidat huoltajien kanssa, edunvalvojan hakemuksessa ja päätöksessä tulee yksilöidä ne oikeudet ja valtuudet, jotka edunvalvojalle annetaan. Tarpeellisia edunvalvojan toimivaltuuksia ovat oikeus tehdä rikosilmoitus, esittää syyttämispyyntö, antaa suostumus lapsen somaattiseen ja psykologiseen tutkimukseen sekä kuulusteluun.⁶¹ Edunvalvojan sijaisen tehtäviin kuuluvat myös tarvittaessa asiasta valittaminen hovioikeuteen ja korvausten hakeminen joko sopimalla korvausten maksamisesta tuomitun kanssa tai hakemalla korvauksia Valtiokonttorilta. Edunvalvojan sijainen myös valvoo korvausten maksun, ja kun lapselle maksettavia korvauksia varten tulisi avata erillinen tili, on edunvalvojan sijaisella käyttöoikeus kyseiseen tiliin. Hänen tulee huolehtia, että rahat sijoitetaan turvallisesti ja mahdollisimman tuottavasti.⁶² Kun poliisi hakee edunvalvojaa, on syytä kiinnittää huomiota siihen, että jo hakemuksessa pyydetään käräjäoikeutta määräämään, että edunvalvoja toimittaa maistraatille kopion lainvoimaisesta päätöksestä, jotta maistraatti voi tarvittaessa hakea edunvalvojaa korvausten maksamiselle ja varoista huolehtimiselle.

⁵⁸ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 50.

⁵⁹ Tammi & Laakso 2011, s. 23.

⁶⁰ Aaltonen 2009, s. 139.

⁶¹ Hirvelä 2007, s. 50–51.

⁶² Leviäkangas 2011, s. 32–34.

Yleisenä käytäntönä on ollut, että edunvalvojaksi määrätään lakimies, joka toimii samalla lapselle oikeusprosessiin määrättyinä oikeusavustajana. Edunvalvojan tehtävänä on ollut lähinnä korvausvaatimusten esittäminen lapsen puolesta. Nämä vastaavat tilanteet ovat LSL:n voimaantultua tyypillisiä myös niiden lastensuojelutapausten joukossa, joissa on päädytty hakemaan lapselle LSL:n mukaista edunvalvojaa.

Sama rikosepäily voi siis johtaa kahden eri prosessin – rikos ja lastensuojelu – käynnistymiseen. Rikosepäilystä tehdään lastensuojeluilmoitus, jolloin asia tulee vireille myös lastensuojeluviranomaisessa ja mahdollisen asiakkuuden alettua lastensuojelun edunvalvojan hakeminen on mahdollista. Rikosprosessi ja lastensuojeluprosessi ovat tavoitteiltaan erilaisia. Rikosprosessissa annetaan vastaus syyllisyyskysymykseen syytteessä mainittuun tekoon. Lastensuojelun tehtävänä pelkistetysti sanottuna on ratkaista, vaarantavatko lapsen olosuhteet hänen turvallisen kasvunsa ja kehityksensä. Lastensuojeluprosessissa ei ole ylipäänsä syytä ottaa kantaa syyllisyyskysymykseen.⁶³ Lapsen etu on keskeisenä ratkaisukriteerinä lastensuojeluprosessissa, mutta se ei ole rikosprosessuaalisen syyllisyyskysymyksen ratkaisukriteeri. Tästä huolimatta lapsen etu ei ole merkityksetön myöskään rikosprosessissa. Lapsen edun huomioon ottaminen liittyy rikosprosessin menettelytapakysymyksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen kohdistuneeksi epäilty rikokset selvitetään esitutkinnassa ja käsitellään tuomioistuimessa siten, ettei rikoksen selvittämisestä ja oikeudenkäynnistä aiheudu lapselle erityistä vahinkoa ja lasta varjellaan asian käsittelyn aiheuttamalta toissijaiselta uhriksi joutumiselta.⁶⁴

Näin ajatellen edunvalvojan tehtävä rikosprosessissakin voidaan nähdä lapsen edun määrittämisestä käsin. Tällöin se saa laajemman sisällön kuin pelkästään korvausvaatimusten esittäminen. Edunvalvojan on rikoksen selvittämisprosessin eri vaiheissa arvioitava lapsen etua, selvittävä lapsen mielipide ja toivomukset sekä tuotava ne esiin.⁶⁵

Edunvalvojahankkeen arviointi on osoittanut muun muassa, että edunvalvojan sijainen voi tuottaa prosessille merkittävää lisäarvoa, koska hän voi tuoda rikosprosessiin lapsen edun kannalta olennaisia tietoja lapsen tilanteesta ja toisaalta selventää lapselle rikosprosessin kulkua. Työn kohteena on lapsen ja nuoren hämmennyksen ja tunnekuohun käsittely siten, että lapsen ja nuoren ääni voisi tulla kuulluksi ja että lapsen edun määrittely olisi mahdollista.⁶⁶

⁶³ Hirvelä 2006, s. 230–231.

⁶⁴ Hirvelä 2006, s. 233.

⁶⁵ Hirvelä 2007, s. 51.

⁶⁶ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 51–52.

2.4.2 *Edunvalvojan ja avustajan tehtävien erottaminen toisistaan*

Asianomistajalla on oikeus oikeudenkäyntiavustajaan seksuaalirikoksissa tai henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna (689/1997, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 2 luku 1 §, jäljempänä ROL). Edellytyksenä on lisäksi, että asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa. Oikeudenkäyntiavustajan tehtävänä on asianomistajan juridisista intresseistä huolehtiminen. Hänen tulee niin pian kuin mahdollista neuvotella päämiehensä kanssa ja valmistella hänen avustamistaan sekä ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, joita tämän oikeuksien valvominen vaatii. Edellytys oikeudenkäyntiavustajan määräämiselle on, että asianomistajalla on vaatimuksia asiassa.⁶⁷ Edunvalvojan sijaisen ja avustajan tehtävät ovat siis osittain päällekkäisiä.

Mikäli edunvalvoja on lakimies ja hän toimii samalla lapsen oikeudenkäyntiavustajana tuomioistuimessa, tulisi tästä olla erillinen määräys. Edunvalvojan ja avustajan tehtävät eroavat toisistaan olennaisesti siinä, että edunvalvojalla on oikeus käyttää puhevaltaa eli toisin sanoen tehdä päätöksiä lapsen puolesta. Asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja sitä vastoin toimii valtuutuksen nojalla ja on sidottu päämiehensä tahtoon. Jos siis päämiehenä on alaikäinen, jolla on asiassa puhevalta (rikosasioissa 15 vuotta täyttänyt), on asiamiehen tai avustajan lähtökohtaisesti toteutettava alaikäisen tahtoa.⁶⁸ Edunvalvojan ja päämiehen ollessa eri mieltä, kannan määräytyminen on sidottu päämiehen kykyyn ymmärtää asian merkitys. Tilanteessa, jossa edunvalvoja ja hänen päämiehensä ovat puhevaltaa käyttäessään eri mieltä, päämiehen kanta on ratkaiseva, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen (OK 12:1a). Päämiehen ja edunvalvojan sijaisen välisten näkemysten ristiriitatilanteita käsitellään enemmän luvussa 3.2.3.

Edunvalvojan ja avustajan tehtävät eroavat toisistaan myös siinä, että oikeudenkäyntiavustajan määräys ei anna valtuuksia päättää lapsen puolesta edunvalvojan (huoltajan) päätettävissä olevista asioista ja oikeudenkäyntiavustajan määräys puolestaan takaa avustajan oikeuden palkki-oon valtion varoista.

Edunvalvojan sijaisen tehtävänä on huolehtia, että kuultaessa lasta esitutkinnassa selvitetään rikosasian selvittämisen kannalta olennaiset seikat ja että tapahtumien kulku selvitetään muutoin lapsen edun mukaisesti. Avustajan tehtävänä on huolehtia, että lapsen kuulustelussa selvitetään rikosasian kannalta olennaiset oikeudelliset vaatimukset.

⁶⁷ Hirvelä 2007, s. 50–52. Ks. myös Aaltonen 2009, s.177.

⁶⁸ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 53.

2.4.3 Tandem-malli

Yhtä lailla on mahdollista, että edunvalvojana ja oikeudenkäyntiavustajana toimivat eri henkilöt, jolloin edunvalvojaksi voidaan määrätä esimerkiksi lastensuojelun viranomainen ja lapsen oikeudenkäyntiavustajaksi julkinen oikeusavustaja tai asianajaja.⁶⁹ Edunvalvontaa vaativat tilanteet ovat erilaisia, eikä prosessin alussa välttämättä ole selvää, minkälaisia vaiheita rikosprosessissa kohdataan, jolloin myös edunvalvojan tehtävät saattavat olla muutakin kuin rutiininomaista lapsen edustamista poliisin kuulustelussa. Edunvalvojan tehtävä tulisi nähdä laajempaan kuin lapsen edustamisena juridisissa kysymyksissä. Esimerkiksi, jos lapsen huoltajaa on epäilty lapseen kohdistuneesta rikoksesta vaikkapa sen vuoksi, että lapsi on kertonut epäilystä koulussa, mutta riittävän näytön puuttuessa asiassa ei nosteta syytettä, lapsi saattaa jäädä täysin vailla tukea. Lastensuojelu ei välttämättä jatka työskentelyä perheen kanssa, jolloin perhe ja lapsi jää vaille tarvitsemaansa tukea. Lapsen kasvuun ja kehitykseen perehtynyt edunvalvoja voisi tässä tilanteessa tuoda juuri sen lisäarvon, että hän huolehtisi perheen ja lapsen tuen saamisesta prosessin alusta loppuun saakka ja olisi prosessin aikana lapsen tuki ja tulkki.⁷⁰

Pelastakaa Lapset ry:n edunvalvojahankkeessa⁷¹ on kehitetty toimintamalli, jossa edunvalvoja ja oikeusavustaja toimivat yhtä aikaa ja yhteistyössä toteuttaen kumpikin omaa tehtäväänsä. Mallia kutsutaan tandemmalliksi. Mallin perusajatuksena on, että edunvalvoja on nimenomaan se, joka tukee lasta koko prosessin ajan, ja edunvalvojan työtä tulisi ohjata pyrkimys tavoittaa lapsen näkökulma ja mielipide, lapsen edunarviointi sekä tunnetyöskentely lapsen kanssa. Edunvalvojan tehtävänä on lapsen oman näkemyksen ja kokemuksen välittäminen sellaisena kuin lapsi itse tuo sen esiin. Mallissa korostetaan sitä, että edunvalvojan sijainenhan tulee nimenomaan huoltajan / huoltajien sijaan ja hänen tulisi valvoa lapsen etua juuri siitä näkökulmasta. Tunnetyöskentely lapsen kanssa edellyttää, ettei edunvalvoja ole sidottu viranomaisasemaan, -rooliin tai -tehtävään, jolloin hän voi varsin vapaasti ja vapaamuotoisesti luoda kontaktia lapseen.⁷²

Edunvalvoja työskentelee myös yhdistävänä linkkinä esimerkiksi lastensuojelun ja poliisin välillä esitutkinnan aikana, myöhemmin prosessissa lastensuojelun ja tuomioistuimen välillä. Malli on tuonut selkeästi esille lasten kertomuksina sen, että perinteisessä edunvalvojamallissa, jossa edunvalvojan ja oikeusavustajan tehtävää hoitaa yksi ja sama henkilö, lapsen kokemus häntä itseään koskevasta prosessista jää valitettavan usein käsittelemättä ja prosessissa näkymättömäksi.⁷³

⁶⁹ Hirvelä 2007, s. 50–51.

⁷⁰ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 35.

⁷¹ Nykyään tämä hanke on THL:n vastuulla.

⁷² Marjomaa & Laakso 2011a, s. 91–93.

⁷³ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 106.

Lapsen henkilöä koskevan edunvalvonnan haasteellisuus ja toisaalta rikosprosessin vaatavuus sekä edunvalvojan ja oikeusavustajan tehtäviin vaadittava asiantuntemus puhuvat vahvasti sen puolesta, että tehtäviä ei yhdistetä yhden henkilön vastuulle. Edunvalvojan sijaisen täytyy esimerkiksi käydä toimeksiantoa koskevat neuvottelut ja päättää esitettävistä vaatimuksista sekä siitä, haetaanko käräjäoikeuden ratkaisuun muutosta. Tällainen päätöksenteko ei ole uskottavaa eikä riippumatonta, jos edunvalvojan sijainen ja toisaalta lapsen oikeudenkäyntiavustaja ovat yksi ja sama henkilö.⁷⁴

2.4.4 Huostaanoton vaikutus edunvalvontaan

Huostaanotto on erityistilanne, joka osittain rajoittaa huoltajien oikeutta päättää lapsen elinolosuhteista. Huostaanotto tarkoittaa lapsen ottamista sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja lapsen sijaishuollon järjestämistä (LSL 40 §). Lapsen huostaanotto on viimesijainen toimenpide lapsen suojelemiseksi hänelle haitallisilta olosuhteilta. Huostaanoton perusteet ja edellytykset on kirjattu lastensuojelulakiin. Huostaanottoon voidaan ryhtyä silloin, kun puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuo-olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä.⁷⁵ Poliisi voi antaa virka-apua sosiaaliviranomaisille esimerkiksi huostaanoton toimeenpanemiseksi, milloin virka-avun antamisen edellytykset täyttyvät.⁷⁶

Huolimatta siitä, että osa lapsen asioiden päätäntävällästä siirtyy huostaanotossa sosiaalihuollon toimielimelle, huostaanotolla ei ole vaikutuksia lapsen huoltajuuteen tai edunvalvontaan⁷⁷. Huostaanotto ei syrjäytä huoltajan oikeuksia eikä puhevalta lapsen asiassa siirry huoltajalta. Huostaanotopäätöksellä lapsen huoltajuus tai oikeus päättää lapsen taloudellisista tai muista edunvalvontaan liittyvistä asioista ei siirry sosiaalihuollon elimelle. Sosiaalihuollon toimielimen päätettäväksi siirtyvät huostaanotossa muun muassa oikeus päättää lapsen olinpaikasta ja oikeus päättää lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Merkintä lapsen huostaanotosta tehdään väestötietojärjestelmään.⁷⁸ Jos lapsi on huostaan otettu ja hänelle on määrätty edunvalvojan sijainen, edunvalvojan sijainen on toimivaltainen toimimaan lapsen laillisena edustajana niissä tehtävissä, jotka hänelle on edunvalvontamääräyksellä annettu. Huostaanotto ei näin ollen muuta edunvalvojan kuin huoltajankaan asemaa tai määräysvaltaa, mutta se saattaa vaikuttaa edunvalvojan käytännön toimintaan silloin, kun edunvalvoja tekee edunvalvontamääräykseensä kuuluvia toimenpiteitä (tätä käsitellään myöhemmin kohdassa edunvalvojan tehtävään kuuluvat

⁷⁴ Ojala 2012, s. 243. Ks. myös Marjomaa & Laakso 2011a, s. 51–52.

⁷⁵ Rätty 2009, s. 227–229.

⁷⁶ Rätty 2009, s. 247.

⁷⁷ Rätty 2009, s. 281.

⁷⁸ Rätty 2009, s. 281–284.

toimenpiteet). Jos lapsi on huostaan otettu ja sijoitettu, sosiaalihuollon toimielin tietää, mihin lapsi on sijoitettu. Edunvalvojan sijainen on siis oltava yhteydessä sosiaalihuollon toimielimeen, jotta hän ylipäätään voi tavata lasta.

2.5 Edunvalvonnan päättyminen

79

Määräys edunvalvonnan tehtävästä on voimassa aina toistaiseksi tai asetetun määräajan. Mikäli edunvalvoja on määrätty vain tiettyä tehtävää varten, on määräys voimassa siihen saakka, kunnes tehtävä on suoritettu (HolhTL 8 § 3 momentti, 15 § 1 momentti). Edunvalvojan sijainen on aina määrätty jotain tiettyä tehtävää varten.⁸⁰

Edunvalvonnan tarve päättyy myös, kun vajaavaltainen alaikäinen tulee täysi-ikäiseksi. Edunvalvojan tehtävä voi päättyä myös tuomioistuimen määräyksestä, jos edunvalvoja osoittautuu tehtäväänsä kykeneättömäksi tai sopimattomaksi tai siihen on muu erityinen syy (HolhTL 16 1 momentti). Tuomioistuimen on vapautettava edunvalvoja tehtävästään myös, jos hän sitä pyytää (HolhTL 16 § 2 momentti). Tuomioistuimen ohella myös holhousviranomainen voi vapauttaa tehtävästään muun edunvalvojan kuin alaikäisen lapsensa huoltajana olevan vanhemman, jos hän sitä pyytää (HolhTL 16 § 3 momentti).

⁷⁹ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 55.

⁸⁰ Leviäkangas 2011, s. 19.

3 LAPSEN ASEMA JA EDUNVALVOJAN ROOLI EDUNVALVONTAPROSESSISSA

3.1 Lapsen ja edunvalvojan välinen suhde

3.1.1 *Lapsen näkökulman korostaminen edunvalvojan erityisenä tehtävänä*

Edunvalvojan erityisenä tehtävänä on solmia dialoginen suhde lapsen kanssa. Edunvalvojan ja lapsen suhteeseen vaikuttaa myös se prosessi, jota varten edunvalvojamääräys on haettu.⁸¹ Rikosprosessissa edunvalvojan tehtävänä ei ole selvittää epäiltyä rikosta yhdessä lapsen kanssa, vaan hänen tulisi huolehtia siitä, että lapsi tulee otetuksi mukaan prosessiin sen kaikissa vaiheissa. Edunvalvoja mahdollistaa lapsen oikeuden osallisuuteen pitämällä huolen siitä, että lapsella on mahdollisuus käyttää puhevaltaansa asiassa ja toisaalta edunvalvoja huolehtii, että lapsen näkökulma tulee otetuksi huomioon kaikissa vaiheissa.⁸²

Edunvalvontatyössä erityistä on, että edunvalvoja ei ole sidottu viranomaisasemaan tai -tehtävään. Edunvalvoja voi siten varsin vapaasti ja vapaamuotoisesti tutustua ja luoda kontaktia lapseen. Päätöksenteon, aikataulujen tms. tuoma paine ei määritä lapsen kohtaamistilanteita. Päätöksenteosta vapaa rooli, edunvalvojan neutraalius ja puolueettomuus voivat olla omiaan herättämään lapsen luottamuksen. Tämä avaa hedelmällisen maaperän lapsen näkökulman aidolle tavoittamiselle. Edunvalvoja toimii huoltajan sijaisena, joten tunnettyöskentely edunvalvojan työssä tarkoittaa tavallisia huoltajan taitoja herkistyä sille, miltä asiat lapsesta tuntuvat.⁸³ Edunvalvojan tehtävää ei siis ole syytä väheksyä eikä sitä missään tapauksessa tule pitää vain rutiininomaisena toimenpiteenä, joka on hoidettava välttämättömänä osana prosessia.

3.1.2 *Edunvalvojan tehtävään kuuluvat toimenpiteet*

Edunvalvojan sijaisen toimia rikosprosessin aikana ohjaa periaate, että edunvalvojan rooliin kuuluu lapsen edusta huolehtiminen. Edunvalvojan sijaisen tehtävään on toimia prosessissa huoltajan sijasta. Jotta edunvalvojan sijainen voi ylipäättään toimia prosessissa sen mukaan kuin lapsen etu edellyttää, hänen täytyy tutustua sekä lapseen, lapsen läheisiin että

⁸¹ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 93.

⁸² Marjomaa & Laakso 2011a, s. 106.

⁸³ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 92–93.

lasta koskeviin asiakirjoihin. Taulukko 1 kuvaa tiivistetysti, mitä eri toimia edunvalvojan rooliin kuuluu missäkin vaiheessa prosessia.

Taulukko 1. Edunvalvonta rikosprosessissa⁸⁴

Esivaihe	suostumus, perustiedot ja tehtävän määrittelyä tiedottaminen edunvalvojan määramisestä		
Taustoittava työ	lapsen asiakirjat lapsen tutustuminen (1-3 kertaa) yhteys muihin läheisiin ja lasta hoitaviin tahoihin oikeusavustajan/asianajan hakeminen lapselle (jos ei jo ole)		
Työskentely vaihe	Esitutkinta	Syyteharkinta	Tuomioistuinkäsittely
<ul style="list-style-type: none"> • rikosprosessin kulkuun liittyvät tapaamiset • edunvalvojan oma työskentely 	Kuulustelu		Oikeudenkäynti
	YHTEISTYÖ LAPSEN OIKEUSAVUSTAJAN KANSSA		
	lapsen tapaamisia (yksin tai yhdessä oikeusavustajan kanssa) yhteydenpito (syyttäjä, lapsen sosiaalityöntekijä)		
Edunvalvonnan päättäminen	päätös läpi lapsen kanssa lapsen turvallisuudesta huolehtiminen		

Edunvalvojan sijaisen työskentely käynnistyy oikeastaan sillä hetkellä, kun hän antaa suostumuksensa tehtävään. Varsinainen tehtävänsisältö määräytyy kuitenkin vasta prosessin myöhemmissä vaiheissa ja tehtävien hoitamiseen vaikuttaa olennaisesti annetun edunvalvontamääräyksen sisältö. Yksi keskeisistä alkuvaiheen toimista on, että edunvalvojan sijaisen tulee hankkia lapselle oikeusavustaja, ellei häntä itseään ole sellaiseksi määrätty.

Vähintään yhtä tärkeä vaihe on lapsen tutustuminen. Ollakseen perillä siitä, mikä on lapsen etu ja miten sitä pitäisi toteuttaa rikosprosessin edetessä, edunvalvojan sijaisen tulee huolellisesti tutustua sekä lapsen, hänen läheisiinsä ja lasta koskeviin asiakirjoihin. Lapsen tutustuminen tapahtuu lähes samalla tavalla sekä rikosprosessissa että lastensuojeluprosessissa. Kuitenkin erityisesti esi- ja taustoittavan työn vaiheessa merkitystä on sillä, onko lapsi jo lastensuojelun asiakas vai ei. Jos lapsella rikosprosessin alkaessa on lastensuojelun asiakkuus, lapsesta on taustatietoja helpommin saatavilla kuin silloin, kun lastensuojelun asiakkuutta

⁸⁴ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 106.

ei ole.⁸⁵ Toisaalta, jos lapsi on esimerkiksi huostaanotettu, lapsen tapaaminen ja häneen tutustuminen tapahtuu erilaisissa oloissa kuin lapsen asuessa jossain hänelle tutussa paikassa. Tämä saattaa vaikeuttaa edunvalvojan mahdollisuutta tutustua lapseen, mutta samalla myös parantaa mahdollisuutta kerätä tietoa lapsesta ja hänen elämästään, kun lapsi elää sosiaaliviranomaisten valvonnassa.

Poliisin tehtävä esitutkinnassa ei ole selvittää lapsen henkilökohtaisia oloja tai lapsen elämän tapahtumia muutoin kuin sen rikosepäilyn selvittämiseksi. Fokus selvittämisessä on erilainen kuin lastensuojelussa, poliisi pyrkii selvittämään tapahtumia ja olosuhteita selvittääkseen, onko rikosta tapahtunut vai ei. Lastensuojelun ja edunvalvojan sijaisen tehtävänä on kerätä tietoa lapsen elämästä, jotta he voivat muodostaa käsityksen lapsen henkilökohtaisista oloista ja siitä, toteutuuko lapsen etu niissä. Tämä näkökulma poliisinkin on hyvä pitää mielessä jo tutkinnan alkaessa, sillä tiedot lapsen henkilökohtaisista oloista voivat osaltaan auttaa myös selvittämään tapahtumankulkua ja rikosepäilyä. Edunvalvojan sijainen voi, erityisesti silloin, kun lapsella ei ole lastensuojelun asiakkuutta, auttaa poliisia esitutkinnan aikana keräämällä lapsesta ja hänen elinolosuhteistaan sellaista tietoa, mitä poliisi ei välttämättä rikostutkinnan perusteella hankkisi, mutta josta voi olla hyötyä esitutkinnassa.

Edunvalvojan yksi keskeisimpiä tehtäviä on tukea lasta ja selvittää lapsen näkemystä tapahtumista, mutta edunvalvojan tehtävään ei kuulu rikosasian selvittäminen. Jos edunvalvojan sijaisen ja lapsen tapaamisissa tulee esille asioita epäilyllystä rikoksesta, edunvalvojan tulisi keskittyä selvittämään lapsen tunteita tapahtumiin liittyen. Tapaamisten tarkoituksena on selvittää lapsen arkea ja niitä todellisia olosuhteita, joissa lapsi elää.⁸⁶ Toinen tärkeä tehtävä edunvalvojan sijaisella on selventää lapselle prosessin eri vaiheita ja auttaa lasta sopeutumaan tilanteisiin, jotka ovat lapselle uusia: esimerkiksi kuulustelu poliisissa, mahdollinen kuuleminen oikeudenkäynnissä ja somaattisten tutkimusten suorittaminen. Edunvalvojan sijaisen tulisi myös olla se yhteyshenkilö, joka pitää yhteyttä muihin viranomaisiin prosessin aikana: syyttäjään tai lapsen sosiaalityöntekijään.

Oikeudenkäynnissä edunvalvojan sijainen edustaa lasta ja huolehtii, että lapsen näkökulma tulee otetuksi huomioon. Jos lasta on tarpeen kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, edunvalvojan sijaisen tehtävänä on nuoren valmistaminen tulevaan oikeudenkäyntiin esimerkiksi kertomalla oikeudenkäynnin eri vaiheista ja menettelytavoista. Oikeudenkäynnin jälkeen on tärkeää, että edunvalvojan sijainen käy lapsen kanssa läpi tuomioistuimen päätöksen ja huolehtii, että lapsi saa tarvitsemansa tuen. Jos lapsella on rikosprosessin rinnalla ollut käynnissä lastensuojeluprosessi, edunvalvojan sijainen huolehtii, että tieto rikosasiasta menee myös

⁸⁵ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 107.

⁸⁶ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 107–108.

lastensuojeluun. Jos taas lapsella ei ole ollut lastensuojelun asiakkuutta, edunvalvojan sijaisen tehtävänä on arvioida, onko lapsi lastensuojelun tarpeessa ja tarvittaessa ottaa yhteyttä lastensuojeluun.⁸⁷

3.2 Lapsen, edunvalvojan ja huoltajan puhevallan käyttö

3.2.1 *Lapsen oikeus käyttää puhevaltaansa*

Holhustoimilain 4 luvun 23 §:n mukaan, jollei laissa toisin säädetä, vajaanvaltaiseksi julistettu voi itse päättää henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. OK 12 luvun 1 §:n mukaan vajaanvaltaisen puolesta puhevaltaa käyttää tämän edunvalvoja tai muu laillinen edustaja, kun vajaanvaltainen on asianomistajana rikosasiassa.

Alle 15-vuotiaan lapsen puolesta puhevaltaa käyttää siten aina huoltaja tai muu laillinen edustaja, kun taas 15 vuotta täyttäneellä on itsenäinen, rinnakkainen puhevalta huoltajansa tai laillisen edustajan ohella. Puhevallan käyttämisen yksi muoto on tulla kuulluksi, ja kuulluksi tuleminen on tärkeä osa esitutkintaa. Esitutkintalain mukaan poliisiin on esitutkinnassa selvittävä muun muassa rikos, sen asianosaiset ja asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus (ETL 5 § 1 momentti 1 ja 2 kohdat). Tämä tapahtuu kuulustelemalla asianosaisia, myös asianomistajaa. Asianomistaja voidaan jättää kuulustelematta vain, jollei asianomistajalla ilmeisesti ole tutkittavaa asiaa selvittäviä tietoja, ja jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteen päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat (ETL 23 §)⁸⁸. Myös Rädyn mukaan sen selvittäminen, onko lasta esimerkiksi pahoinpidelty tai hyväksikäytetty, edellyttää, että lasta tavataan ja häntä nimenomaisesti kuullaan tai hänen mielipidettään asiassa selvitetään⁸⁹.

Lapsen kuuleminen toteutetaan joko poliisin suorittamana kuulusteluna tai poliisiin virka-apupyynnön perusteella tehtävänä asiantuntijan haastatteluna. Tällöin tulee yleensä selvittäväksi, mitä asiassa tosiasias-
assa on tapahtunut tai mikä on lapsen mielipide ja käsitys asiasta. Mitä tärkeämmästä lapsen elämään liittyvästä asiasta on kysymys, sen perustellumpaa tulisi lapsen mielipiteen selvittämisen olla. Tällöin vain poikkeuksellisesti ja perustellusta syystä voidaan jättää mielipiteen selvittäminen tekemättä. Asetuksessa esitutkinnasta ja pakkokeinoista (EPA)

⁸⁷ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 109–110.

⁸⁸ Tämän pykälän sisältö voidaan tulkita tarkoittavan sitä, että lähtökohtaisesti asianomistaja on aina kuulusteltava ja kuulustelu voidaan jättää suorittamatta vain, jos käsillä on pykälässä tarkoitettu tilanne.

⁸⁹ Rätty 2009, s. 122.

säädetään, että esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä (11 §⁹⁰). Perusteltu syy jättää lapsen kuuleminen tekemättä voisi olla esimerkiksi silloin, kun kyseessä on hyvin pieni lapsi. Alle 5-vuotiaiden kohdalla kognitiivisen kehitystason vaihtelu on suurta, ja haastattelun suorittamisen mielekkyyttä joudutaan arvioimaan tapauskohtaisesti. Lähtökohtaisesti lapsen on oltava kykenevä puhumaan pitkiä lauseita ja kertomaan tapahtumista⁹¹. Myös, jos lapsi on kokenut jotain ennen kuin hän oppi puhumaan, häntä ei voida luotettavasti haastatella senkään jälkeen kuin puhe on kehittynyt⁹².

Lapsen mielipiteen selvittämiseksi, lapselle on varattava tilaisuus tustua kaikkiin viranomaisen laatimiin asiakirjoihin, jotka voivat tai ovat voineet vaikuttaa asian käsittelyyn.⁹³ Riippumatta huoltajan oikeudesta edustaa lasta, lapsella itsellään on oikeus iän ja kehitystason mukaisesti osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Yksi kolmesta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) keskeisistä periaatteista on lapsen oikeus osallisuuteen (LOS 12 artikla).⁹⁴

Myös Hirvelä korostaa lapsen oikeutta osallistua oman asiansa selvittämiseen. Hirvelä toteaa, että kun 15 vuotta täyttäneellä on huoltajansa tai muun laillisen edustajan rinnalla oikeus itsenäisesti tehdä syyttämispyyntö henkilöönsä kohdistuvissa rikoksissa, epävarmuutta on siinä, mikälainen merkitys lapsen oikeudelle annetaan. Tulkinta on vaikea, mutta Hirvelä nojaa tulkinnassaan lain tarkoitukseen. Sen mukaan säännöksen tarkoituksena ei ole ollut riistää lapsen oikeuksia ja saattaa häntä omaan kehitystasonsa ja tietämättömyytensä perusteella heikompaan asemaan henkilöönsä kohdistuneissa rikoksissa kuin muissa häneen kohdistuneissa rikoksissa. Hirvelä näkee asian siis niin, että jos lapsi tietämättömyyttään tai kehittymättömyyttään ei ymmärtäisikään nostaa henkilöään koskevasa rikoksessa syytettä, sen voisi tehdä hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa lapsen oikeuden turvaamiseksi. Koska lapseen kohdistunut seksuaalirikos loukkaa vakavalla tavalla lapsen henkilökohtaisen koskemattomuuden perusoikeutta, valtiovallan velvollisuutena on turvata, ettei tämän perusoikeuden suoja ole vain näennäinen ja ettei lapsi nuoren ikänsä tai tietämättömyytensä vuoksi menettäisi ratkaisevasti oikeuksiaan.⁹⁵

⁹⁰ Asetus kumoutuu vuoden 2014 alussa, jolloin asetuksessa olevista seikoista säädetään lain tasolla. Uusi esitutkintalaki korvaa asetuksen.

⁹¹ Korkman 2008, s. 472–473.

⁹² Korkman 2008, s. 458. Todettakoon, että milloin lapsen kuulematta jättäminen perustuu asiantuntijan lausuntoon, lausunto kannattaa pyytää kirjallisena ja liittää se esitutkintapöytäkirjaan.

⁹³ Rätty 2007, s. 121–122.

⁹⁴ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 39.

⁹⁵ Hirvelä 2007, s. 63–64.

3.2.2 Huoltajan asema ja puhevalta

Esitutkinnassa on ratkaistava kysymys siitä, mikä on huoltajan asema silloin, kun lapselle on määrätty edunvalvojan sijainen. Kysymys on lähinnä siitä, onko huoltajalla asianomistajan asema vai onko häntä kohdeltava todistajana. Huoltajan asema vaikuttaa esimerkiksi siihen, onko hänellä oikeus saada lastaan koskevia asiakirjoja esitutkinnassa tai myöhemmin tuomioistuinkäsittelyn jälkeen, onko hänellä oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä ja onko hänellä oikeus valittaa käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen. Lainsäädännössä ei ole nimenomaisia säännöksiä huoltajan aseman määräytymisestä, vaan kysymys on ratkaistava voimassaolevien prosessioikeudellisten normien mukaan.

OK 12:1:1:n nojalla alaikäisen henkilöä koskevassa asiassa puhevalta on huoltajalla tai muulla lakimääräisellä edustajalla. 15–17 -vuotiaalla alaikäisellä on itsenäinen rinnakkainen puhevalta huoltajansa tai muun lakimääräisen edustajan kanssa (OK 12:1:2)⁹⁶. Oikeuskirjallisuudessa on otettu kanta, että alle 15-vuotiaan lapsen huoltajaa, edunvalvojaa tai muuta laillista edustajaa kuullaan lähtökohtaisesti asianomistajan vaatimusten selvittämiseksi.⁹⁷

Tilanteen monimutkaisuutta voidaan kuvata seuraavan hovioikeuden ratkaisun kautta, jonka Hirvelä on kuvannut väitöskirjassaan:

A (lapsi) oli sosiaalilautakunnan huostassa ja Kåo:n mukaan sosiaalilautakunnalla oli puhevalta A:n asiassa. Oikeuden mukaan lapsen äidillä sen sijaan ei ollut puhevaltaa lapseen kohdistuneessa rikoksessa. Koska sosiaalilautakunta ei ollut ilmoittanut rikosta syytteeseen pantavaksi, asia jätettiin tutkimatta.

Hovioikeus katsoi, että lapsen huolto ei siirry huostaanoton yhteydessä sosiaalilautakunnalle. Huostaanottotapauksessa sosiaalilautakunnalla on päätösvalta vain huostaan otetun lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Huostaan otetun lapsen huolto sen sijaan pysyy edelleen huoltajalla, paitsi jos tuomioistuin tehdystä hakemuksesta on muuttanut sen. ROL 1:4.1:n mukaan alaikäisen henkilöön kohdistuneen rikoksen johdosta oikeus syyttämispyyntöön esittämiseen on vajaavaltaisen huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla. Koska A:n äiti oli esittänyt syyttämispyyntönsä asianomistajarikoksille säädetyssä ajassa, käräjäoikeuden olisi tullut tutkia syyte.

Hirvelä kirjoittaa tapaukseen liittyvässä pohdinnassaan, että edunvalvojan määräys ei vie huoltajan asemaa tai määräysvaltaa, mutta antaa edunvalvojan sijaiselle oikeuden päätösvaltiaan tietyissä edunvalvojan määräyksessä todetuissa asioissa.⁹⁸

⁹⁶ Välimäki 2009, s. 180.

⁹⁷ Ellonen & Humpi 2010, s. 102; Helminen ym. 2012, s. 392.

⁹⁸ Hirvelä 2006, s. 333–334.

Toisaalta uudessa esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että tällaisessa tilanteessa huoltajan tai muun laillisen edustajan asema on säätelemättä. Esitöissä todetaan, että asianomistajan ja hänen laillisen edustajansa eräänlaisesta rinnastuksesta säädetään esitutkintalain 25 §:ssä, jonka mukaan asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Kuitenkaan laillista edustajaa ei esitöiden mukaan katsottaisi asianosaiseksi ja että asiasta olisi selvyyden vuoksi tarpeen säätää.⁹⁹

Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjassa ”Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa” todetaan huoltajien asemasta ja puhevallan käytöstä seuraavaa:

”Vajaavaltaisen lapsen puhevaltaa käyttävät pääsääntöisesti lapsen vanhemmat, mikäli vanhempaa ei ole erotettu huoltajuudesta. Mikäli huoltajilla on yhteishuoltajuus, he ovat molemmat oikeutettuja puhevallan käyttämiseen, riippumatta siitä, kumman vanhemman luona lapsi mahdollisessa erotilanteessa asuu. Mikäli vain toinen vanhemmista on lapsen huoltaja (ns. yksinhuolto), hän käyttää puhevaltaa yksin myös rikosasiassa.

Mikäli jompikumpi lapsen vanhemmista on rikoksesta epäillyn asemassa, kumpikaan vanhemmista ei voi toimia lapsen edunvalvojana ja siten puhevallan käyttäjänä. Muun muassa näissä tapauksissa lapselle määrätään edunvalvojan sijainen (OK 12:1, OK 12:2, ROL 1:4 ja ETL 4:8). Vaikka puhevallan käyttämiseen määrätään edunvalvojan sijainen, ei se muuta vanhempien asemaa huoltajana ja siten lapsen laillisenä edustajana. Vanhemmilla ei vain ole oikeutta käyttää puhevaltaa lapsen puolesta rikosasiassa. Huoltajan ominaisuudessa vanhemmalla on edelleen oikeus saada tieto esitutkinnasta ja sen tilasta.

Kun huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puhevaltaa, tulee huoltaja merkitä poliisin järjestelmissä ja kuulusteluissa asianomistajan edustajaksi. Asianomistajan edustajaan (huoltaja tai edunvalvojan sijainen) sovelletaan esitutkinnassa soveltuvin osin asianosaisia koskevia säännöksiä (ETL 2:5). Myös oikeudenkäymiskaaren mukaan asianosaisen laillinen edustaja voidaan kutsua kuultavaksi samojen sääntöjen mukaan kuin mitä asianosaisesta on säädetty (OK 17:64).

Mikäli lapsen huoltaja ei ole oikeutettu käyttämään lapsen puhevaltaa ja lapselle on nimetty edunvalvoja, voidaan huoltajaa kuulla tarpeen mukaan todistelutarkoituksessa. Huoltajaa ei kuitenkaan voida kuulla todistajana, koska huoltaja on lapsen laillinen edustaja silloinkin, kun hän ei käytä puhevaltaa rikosasiassa edunvalvojan sijaisen määräämisen jälkeen (OK 17:18). Huoltajan määrittäminen todistajaksi asettaisi huoltajan jutun ulkopuoliseksi, jolloin hänellä ei olisi oikeutta saada asiakirjoja asianosaisaseman perusteella (ETL 4:15) eikä hän saa olla läsnä kärjäl-

⁹⁹ HE 222/2010 vp., s. 35.

oikeuden käsittelyssä kuin oman kuulemisen ajan (OK 17:33a). Tämä on vastoin huoltajan oikeuksia.”¹⁰⁰

3.2.3 *Rinnakkaisen puhevallan merkitys käytännössä, esimerkkinä lapsen oikeus päättää somaattisista tutkimuksista*

Lapsen ja edunvalvojan näkemykset voivat esitutkinnassa joutua vastakkain. Tilanne syntyy silloin, kun kyse on niin sanotun rinnakkaisen puhevallan käyttämisestä eli siitä, että alaikäinen käyttää edunvalvojan tai muun laillisen edustajan ohella itsenäisesti puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän on täyttänyt 15 vuotta. Tällainen tilanne saattaa syntyä esitutkinnassa esimerkiksi silloin, kun asianomistajana on alaikäinen, joka ei joko anna suostumustaan häntä koskevien somaattisten tutkimusten suorittamiseen tai ei anna lupaa tilata häntä koskevaa lääkärintilausuntoa. Mikä merkitys asianomistajan tahdolle on tällöin annettava?

Holhoustoimilaisissa ei ole nimenomaista säännöstä päämiehen ja edunvalvojan välisen ristiriitatilanteen ratkaisemiseksi, vaan tulkinnassa on nojaututtava oikeudenkäymiskaaren ja lastensuojelulain säännöksiin. Oikeudenkäymiskaaren mukaan, jos edunvalvoja ja hänen päämiehensä ovat puhevaltaa käyttäessään eri mieltä, päämiehen kanta on ratkaiseva, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. (OK 12:1a)

Lastensuojeluprosessissa edunvalvoja käyttää lapsen asiassa itsenäistä puhevaltaa huoltajan sijasta. Hän ei ole sidottu lapsen tahtoon myöskään silloin, kun lapsella on itsenäinen puhevalta. Jos lapsella ei ole asiassa puhevaltaa, on määrävänä huoltajan tai, hänen ollessaan esteellinen, edunvalvojan sijaisen tahto.¹⁰¹

Vaikka säännökset ovat keskenään erilaisia, kummallakin säännöksellä on merkitystä myös rikosprosessissa esimerkiksi silloin, kun on kyse lapselle tehtävistä lääketieteellisistä tutkimuksista rikosepäilyn selvittämiseksi. Esitutkinnassa lapseen kohdistuneen rikosepäilyn tehokas selvittäminen saattaa edellyttää lääkärin tai oikeuslääkärin tekemää oikeuslääketieteellistä (somaattista) tutkimusta¹⁰². Poliisi voi pyytää lääkärinlausuntoa somaattisista vammoista joko asianomistajan (tai hänen edunvalvojansa) suostumuksella tai milloin kyseessä on niin sanottu törkeä rikos, asianomistajan suostumuksesta riippumatta. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 § 1 momentin 3 kohdan estämättä lääkäri saa antaa poliisille tai syyttäjälle esitutkintapöytäkirjaan liitettäväksi lausunnon vammoista ja niiden vaikeusasteista sekä mahdollisista asiaan liittyvistä seikoista, milloin se, jonka hyväksi vaitiovelvollisuus on säädetty, antaa

¹⁰⁰ Ellonen (toim.) 2013, s.63–64.

¹⁰¹ Marjomaa & Laakso 2011a, s. 53.

¹⁰² POHA 2014, s. 4.

siihen suostumuksensa. Jos kyseessä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, potilaan suostumusta ei tarvita lääkärinlausunnon tilaamiseen (OK 17 luku 23 § 3 momentti).

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (17.8.1992/785/, potilaslaki) 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Potilaslain 7 §:n mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvítettävä silloin, kun se hänen ikänsä ja kehitystasoonsa nähden on mahdollista. Mikäli alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Mikäli alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Potilaslain mukaan ratkaisevaa lapsen päätántävällän käyttämiselle ei ole absoluuttisesti määrítelty ikä, vaan ratkaisevaa on lapsen iän lisäksi hänen kehitystasonsa. Ratkaisun alaikäisen potilaan kypsyystestä ja kyvystä päättää omasta hoidostaan tekee hoitava lääkäri¹⁰³.

Keskeistä alaikäisen itsemääräämisoikeuden ulottuvuuden kannalta on sen arviointi, kykeneekö alaikäinen potilas ymmärtämään hoidon tai siitä kieltäytymisen merkityksen ja vaikutuksen omaan terveydentilaansa ja mahdollisiin jatkohoitoihin. Sen arvioiminen, milloin alaikäinen kykenee itse päättämään hoidostaan, on hoitavan lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilön ratkaistava erikseen kussakin yksittäistapauksessa. Asiaa ratkaistaessa on otettava huomioon muun muassa potilaan ikä, hänen yleinen kypsyytensä sekä hoitotoimenpiteen luonne ja siihen mahdollisesti liittyvät riskitekijät. Arvioinnissa on otettava huomioon myös potilaan sairauden tai ongelman vaikutus hänen arviointikykyynsä.¹⁰⁴

Jos alaikäinen pystyy päättämään omasta hoidostaan, terveydenhuollon tutkimuksia ei voida tehdä lapselle, jos hän vastustaa niiden aloittamista tai suorittamista¹⁰⁵. Ihmisen kohdistuvaa lääketieteellistä tutkimusta ei yleensä saa suorittaa ilman tutkittavan kirjallista, tietoon perustuvaa suostumusta. Eräitä sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvia kysymyksiä on järjestetty erityissäännöksin, jolloin kysymys on siitä, ketä kuultava asiasta tai hoidosta päätettäessä tai kuka antaa suostumuksen toimenpiteeseen. Nämä ratkaistaan erityissäännösten nojalla. Tällöin saattaa ilmetä, ettei holhousoikeudellisella edunvalvojalla ole asiassa lainkaan kelpoisuutta. Säännöksiä sovellettaessa on huomattava, että ainoastaan silloin, kun erityissäännöksessä on määrätty, että suostumuksen voi antaa potilaan laillinen edustaja, voi edunvalvojalla olla tarvittava kelpoisuus. Edunvalvojan kelpoisuus ei yleensä koskaan ole yksinomainen, vaan rinnakkainen esimerkiksi päämiehen läheisen kans-

¹⁰³ Rätý 2009, s. 175.

¹⁰⁴ Rätý 2007, s. 127.

¹⁰⁵ Rätý 2009, s. 166.

sa, jolloin suostumuksen voi antaa joko läheinen tai edunvalvoja.¹⁰⁶ Siksi on tarpeen, että lapselle määrättävän edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevassa hakemuksessa ja päätöksessä yksilöidään riittävän tarkasti ne toimet, joihin edunvalvojan sijaiseksi määrättävällä on kelpoisuus.

Mikäli huoltaja ei anna suostumusta esitutkinnassa suoritettavia somaattisia tutkimuksia varten, eikä lapsi ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykene päättämään hoidostaan, lapselle voidaan hakea edunvalvojan sijainen (ellei sitä ole jo aikaisemmin esitutinnan aikana haettu), joka harkitsee ja päättää suostumuksen antamisesta lapsen tutkimiseksi. Jos lapsi on huostassa, sosiaalihuollosta vastaava toimielin (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä) voi antaa suostumuksen lastensuojelulain 45 §:n perusteella.¹⁰⁷

Edunvalvojan sijaisen hakemista tällaisessa tilanteessa ei kuitenkaan saa tarkoituksellisesti käyttää lapsen itsemääräämisoikeuden polkemiseen, vaan on huolellisesti arvioitava, onko lapsi kuitenkin kykenevä ikänsä ja kehitystasonsa puolesta päättämään häntä koskevasta hoidosta. Mikäli lapsi on kykenevä ymmärtämään asian merkityksen, on hänen kantansa määräävä OK 12:1a §:n mukaisesti huolimatta edunvalvojan sijaisen kannasta. Esitutkinnassa asioita ei tule selvittää millä hinnalla tahansa, vaan yksilön oikeutta päättää häneen kohdistuvista toimenpiteistä tulee kunnioittaa. Jos lapsi siis kieltäytyy hänelle tehtävistä somaattisista tutkimuksista, ensin on hankittava lääkäriltä arvio siitä, onko lapsi kykenevä päättämään hoidostaan. Jos lapsi on lääkärin arvion mukaan kykenevä päättämään hoidostaan, ja lapsi kieltäytyy tutkimuksista, lapselle ei voida tehdä somaattisia tutkimuksia.

¹⁰⁶ Välimäki 2009, s. 23.

¹⁰⁷ Rätty 2009, s. 166.

4 LOPUKSI

Lapsen edunvalvonta rikosprosessissa on menettely, jonka merkitystä ei voi lainkaan väheksyä. Viranomaisten silmissä edunvalvonta saattaa vaikuttaa vain yhdeltä byrokraattiselta vaiheelta muiden vaiheiden joukossa, mutta lapsen näkökulmasta tarkasteltuna kyse on siitä, kuka tukee lasta ja auttaa lasta selviämään prosessin eri vaiheissa.

Asianomistajan rooli, joutuminen rikoksen uhriksi, on lapselle lähes aina ainutkertainen tapahtuma, jonka lapsi muistaa lopun elämäänsä. Aikuisten tehtävä on huolehtia, että lapsi kokee prosessin onnistuneeksi huolimatta siitä, mikä on esitutkinnan, syyteharkinnan tai tuomioistuimen päätös asiassa.

Edunvalvojan harteilla lepää näin ollen suuri vastuu. Vastuu on yhtä suuri kuin huolehtia oman lapsen selviämisestä rikosprosessista, sillä lapselle edunvalvoja edustaa äitiin tai isään verrattavaa henkilöä, johon lapsi voi vaikeissa hetkissä tukeutua.

Lapsen edun toteutuminen rikosprosessissa on mitä suurimmassa määrin oikeusturvakysymys ja näin ollen myös perustuslaissa taattu subjektiivinen oikeus oikeusturvaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Viranomaisten on kannettava vastuunsa siitä, että lapselle hankitaan tehtävästään aidosti kiinnostunut edunvalvojan sijainen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Silloin lapsen etu toteutuu täysimääräisesti.

Laissa sanotaan, että lasta pitää kuulla. Minua on kuultu, minulta on kyselty asioita ja minä olen kertonut. Päätökset on tehty niiden pohjalta. Mielipiteeni on otettu huomioon – myös pyynnöt – ja olen tullut kuulluksi. En ole kertaakaan kokenut, ettei mielipidettäni kuultaisi tai ettei se vaikeuttaisi asiaan. En ole myöskään ollut edunvalvojani kanssa eri mieltä asioista. Olen kokenut, että edunvalvoja on tehnyt edunvalvojalle kuuluvia tehtäviä kaikkia tosi hyvin. Edunvalvojasta on mielestäni ollut paljon hyötyä. Minun ei ole tarvinnut oikeusavustajan kanssa käsitellä asioita. Ei ole tarvinnut olla itse täysillä koko ajan asiassa vaan edunvalvoja kautta monet vaikeat asiat ovat hoituneet. (Elina, 17 v.)¹⁰⁸

¹⁰⁸ Laakso ym. 2012, s. 9.

LÄHTEET

Lainkäyttöratkaisut

EOA 23.8.2013. Todistajan kuulusteltavalle lapselle määrätyn edunvalvojan sijaisen palkkio. Dnro 335/4/12.

Kirjallisuus

Painetut lähteet

- Aaltonen, Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Helsinki 2009.
- Ellonen, Noora (toim.): Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu 2013.
- Helminen, Klaus - Fredman, Markku - Kanerva, Janne - Tolvanen, Matti - Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2012.
- Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna 2010.
- Hirvelä, Päivi: Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Yliopistollinen väitöskirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Vantaa 2006.
- Hirvelä, Päivi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Juva 2007.
- Humppi, Sanna-Mari - Ellonen, Noora: Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 4/2010. Tampere 2010.
- Jokela, Antti: Rikosprosessi. Jyväskylä 2008.
- Korkman, Julia: Lasten haastattelemisen hyväksikäyttötapauksissa. Teoksessa Santtila, Pekka - Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.): Oikeuspsykologia. Porvoo 2008.
- Laakso, Milja - Marjoma, Paula - Peltoniemi, Kaisi (toim.): Edunvalvoja - se on minua varten. Lasten ja edunvalvojien kokemuksia edunvalvojasta lastensuojelussa ja rikosprosessissa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 19. Helsinki 2012.
- Leviäkangas, Sanna: Edunvalvojan sijainen alaikäiselle rikosasiassa. Opinnäytetyö. Liiketalouden koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Syksy 2011.

- Marjomaa, Paula - Laakso, Milja (toim.): Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15. Edunvalvojahanke 2005–2009 ja 2010–2011. (2011a) Käyntipäivä 25.9.2012. Saatavilla osoitteesta <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunedunvalvonta/>
- Marjomaa, Paula - Laakso, Milja: Lapsen edunvalvonta rikosprosessissa ja lastensuojelussa. Seminaariesitys. Lapsen kohdistuvien rikosten selvittäminen – seminaari 21.–22.11.2011 Poliisiammattikorkeakoulu. (2011b)
- Nieminen, Liisa: Lapsen oikeuksien yleissopimus – huomioita Suomen lainsäädännöstä. Teoksessa Honkanen, Jussi–Syrjälä, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet 2000, s. 36–45. Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31. Helsinki 2000.
- Oikeusministeriö. Eduskunnan oikeusasiamiehelle osoitettu palautepyyntö asiassa Dnro 335/4/12. OM 26/03/2012. (OM 2013)
- Oulasmaa, Petri: Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsen etu ja viidakon laki. Lastensuojelun Keskusliitto. Helsinki 1994, s. 106–124.
- Ojala, Timo: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Porvoo 2012.
- Poliisihallitus: Määräys asianomistajana ja todistajana olevan lapsen kohtaamisesta esitutkinnassa ja poliisitoiminnassa. 2020/2013/ 5071. (POHA 2014)
- Rautio, Paula - Lapinleimu, Otso: Lastensuojelun edunvalvojahanke. Selvitys SHAL 10.3 § mukaisesta lapsen henkilöön liittyvästä edunvalvonnasta maistraateille tehdyn kyselyn perusteella. Pelastakaa Lapset ry 2006.
- Räty, Tapio: Uusi lastensuojelulaki. Helsinki 2007.
- Salminen, Sakari: Hovioikeuksista. Edunvalvojan määrääminen alaikäiselle. Vaasan hovioikeus 26.11.2003, S 02/1178. Kommentoituja oikeustapauksia. Oikeustieto 2/2004.
- Samun, Johanna: Alaikäisen varat. Turun yliopisto, oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja B:75. Tutkielma 2003.
- Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Forum Iuris. Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2001.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30. (STM 2009)
- Tammi, Tiina & Laakso, Milja: Johdantoa ja lastensuojelun edunvalvonnan juridinen pohja. Lastensuojelun edunvalvonnan koulutuspäivä Taavetti, Luumäki 8.2.2011. Pelastakaa Lapset ry. Käyntipäivä 12.1.2012. Saatavilla osoitteesta <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunedunvalvonta/aineistot/materiaalit/>

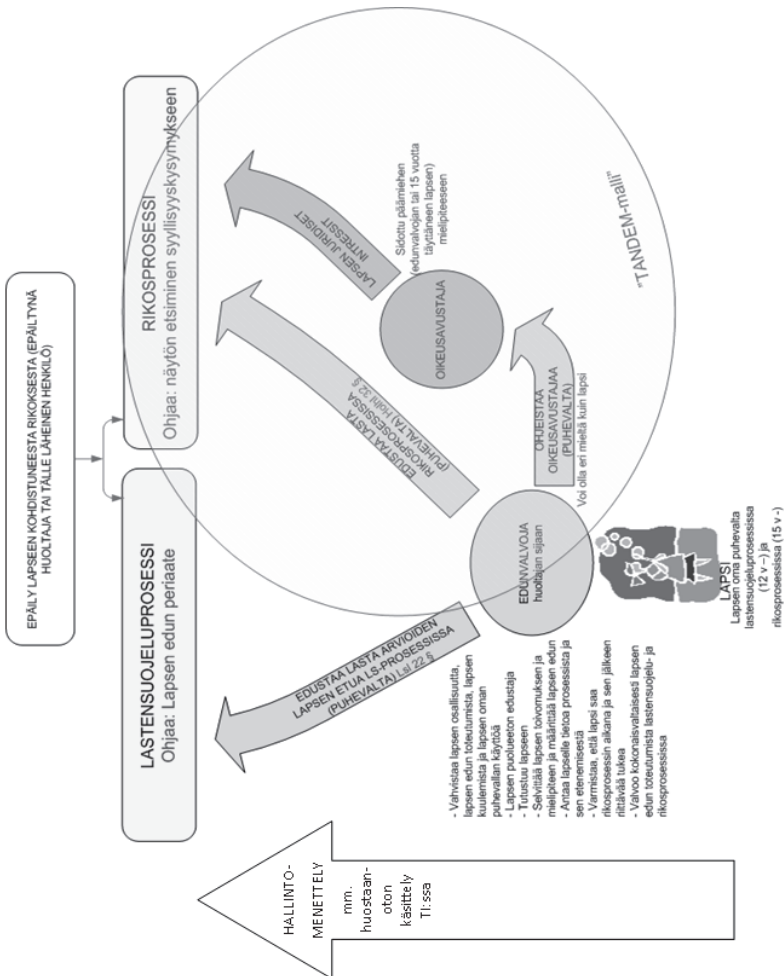
- Uusitalo, Hannu: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva 1999.
- Taskinen, Sirpa: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijatyöryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakesin oppaita 55. Saarijärvi 2003.
- Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina: Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä 2003.
- Välimäki, Pertti: Holhustoimen pääpiirteet. Vantaa 2009.

Virallislähteet

- HE 52/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- HE 222/2010. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista. Suomen säädöskokoelman sopimussarja 59–60/1991.

LIITE 1

EDUNVALVONNAN PIKAOPAS

LIITE 2.

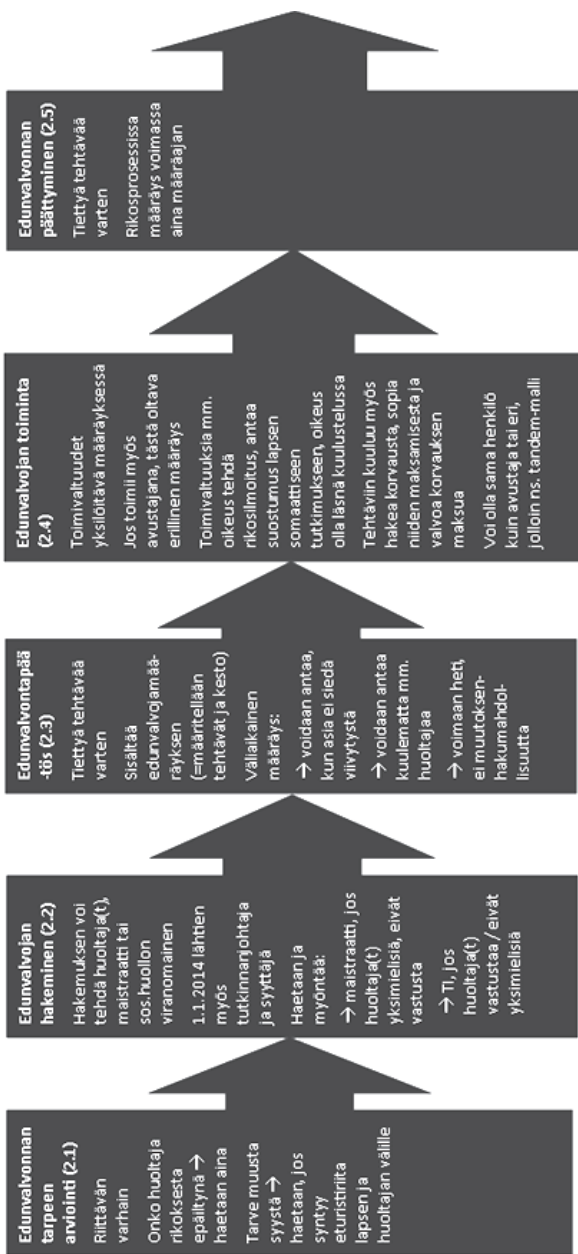
Hakemus edunvalvojan määräämiseksi

- Hakemus
 Hakemus ja pyyntö asianosaisten kuulematta annettavan väliaikaismääräyksen saamiseksi (kiireellinen asia, HolhL 79 §)

Taho, jolle hakemus osoitetaan	Karäjäoikeus	
	Yhteystiedot	
Määräyksen hakija	Tutkinnanjohtaja	
	Yhteystiedot	
Rikos, johon edunvalvojaa haetaan	Rikosilmoitusnro(t), nimikkeet	
Henkilö (lapsi), jolle edunvalvojaa haetaan	Nimi	Henkilötunnus
	Osoite	
Lapsen huoltajat	Nimet, henkilötunnukset, yhteystiedot	
Sijoituspaikan tiedot	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, yhteystiedot	Lapsen sijoituspaikka, yhteystiedot
Edunvalvojaksi esitetty henkilö	Nimi	Virkanimike
	Yhteystiedot	
Hakemus	☐ Hakija pyytää, että em. lapselle määrätään esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:ssä tarkoitettu edunvalvoja em. rikoksen esitutkintaa varten. Määräys olisi voimassa ko. rikosasian käsittelyn loppuun asti. Edunvalvojan tulee toimittaa maistraatille jäljennös lainvoimaisesta rikosasian tuomiosta, mikäli maistraatin on tarpeen ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi hoitamaan lapsen vahingonkorvauksena saamia varoja ☐ Lisäksi pyydetään asianosaisten kuulematta annettavaa väliaikaismääräystä, joka olisi voimassa, kunnes asiassa annetaan päätös ☐ Hakijan ehdottama tehtäväkuvaus, mikä?	
Hakemuksen perustelut	Mahdollisimman tarkat perustelut, miksi edunvalvojaa tarvitaan. Väliaikaismääräystä haettaessa selvitys asian kiireellisyydestä	
Hakemuksen liitteet	☐ Edunvalvojaksi esitetyn henkilön kirjallinen suostumus tehtävään	
	☐ Näyttöä niistä seikoista, joiden perusteella edunvalvojaa haetaan (kuulustelut tms.), mitä?	
	☐ Muut liitteet, mitä?	
Hakijan allekirjoitus	Päiväys	Allekirjoitus

SMP2013
428.860.02.001008.10.2013

EDUNVALVONNAN PIKAOPAS

- Ilina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta:** Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta Suomessa: kohti vihreämpää viranomaisyhteistyötä? 42/2014. 16,50 €
- Vesa Huotari ja Matti Vuorensyrjä (toim.):** Henkilöstön työhyvinvointi, johtaminen ja organisaatioilmasto: poliisin henkilöstöbarometri kehittämisen välineenä. 41/2011. 40,70 €
- Sanna-Mari Humpi ja Noora Ellonen:** Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. 40/2010. 40,60 €
- Mirkka Kreuz:** Terrorismin torjunta Suomessa. 39/2010. 40,70 €
- Arno Tanner ja Laura Koivisto-Khazaal:** Maahanmuutto- ja ulkomalaisviranomaiset mediassa. 38/2010. 23,10 €
- Matti Vuorensyrjä:** Tulos- ja kehityskeskustelujen arviointi ja kehittäminen poliisihallinnossa. 37/2009. 16,50 €
- Petri Rainiala:** Tiedottajan käyttö poliisin tiedonhankintamenetelmänä. 36/2009. 23,10 €
- Erkki Hämäläinen:** Eurooppalaistuva lainvalvonta. 35/2009. 27,50 €
- Terhi Hakamo, Anne Alvesalo, Kirsi Jauhiainen ja Erja Virta:** Talousrikokset rikosprosessissa. 33/2009. 40,70 €
- Outi Roivainen ja Elina Ruuskanen:** Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. 32/2008. 23,10 €
- Anna Vanhala:** Piiri pieni pyörii. Poliisipäälliköiden ammatti-identiteetti ja työelämäkerrat. 31/2007. 16,50 €
- Anna-Liisa Heusala, Anja Lohiniva ja Antti Malmi:** Samalla puolella – eri puolilla rajaa. Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä. 30/2008. 23,50 €
- Kari Saari:** Poliisi ja joukkojenhallintatoiminta Suomessa. Joukkotilanteet ja niihin liittyvä poliisitoiminta suomalaisten poliisien näkökulmasta tarkasteltuna. 29/2007. 16,50 €

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja, (ISSN 1797-5743)

Mia Tuominen: Lapsen edunvalvonta esitutinnan näkökulmasta. 111/2014. 16,50 €

Monica Fagerlund, Marja Peltola, Juha Kääriäinen, Noora Ellonen, Heikki Sariola: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. 110/2014. 40,70 €

Iina Sahramäki ja Terhi Kankaanranta: Vihreämpää rajan toisella puolella? Vertaileva tutkimus ympäristökollisuuden torjunnasta ja tutkinnasta Suomessa ja Ruotsissa. 109/2014. 16,50 €

Jenni Niemi: Laittoman maahanmuuton torjunta viranomaisyhteistyön haasteena. 108/2013. 16,50 €

Jouni Perttula: Kolmas sektori turvallisuuden osatekijänä. 107/2013. 16,50 €

Matti Vuorensyrjä ja Leena Ranta: Poliisin perustutkintokoulutuksen vaikuttavuusarviointi: vuosina 2010-2011 valmistuneiden poliisien työllisyys ja arviot koulutuksen työelämävastaavuudesta. 106/2013. 27,50 €

Terhi Kankaanranta ja Vesa Muttilainen: Talousrikostutkinta poliisissa vuonna 2011: tutkintahenkilöstölle osoitetun kyselyn tuloksia. 105/2013. 16,50 €

Jenni Niemi ja Iina Sahramäki: Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2011. 104/2012. 16,50 €

Noora Ellonen: Kurin alaiset: lasten ja vanhempien välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheissä. 103/2012. 27,50 €

Risto Honkonen ja Vesa Muttilainen (toim.): Poliisin toimintaympäristö: Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2012. 102/2012. 23,10 €

Tomi Lintonen, Sanna Rönkä, Elina Kotovirta ja Anne Konu: Huumeet Suomessa 2020: ennakointitutkimus. 101/2012. 16,50 €

Anna Leppänen ja Vesa Muttilainen: Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa 2007-2010: seurantamenetelmän kehittäminen ja rikosepäilyjen ominaispiirteet. 100/2012. 16,50 €

Satu Rantaeskola (toim.): Pakkokeinolaki - Kommentaari. 22/2014.
47,30 €

Satu Rantaeskola (toim.): Esitutkintalaki - Kommentaari. 21/2014.
47,30 €

Noora Ellonen (toim.): Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta-
ja seksuaalirikoksissa. 20/2013. 23,10 €

Antti Laakso: Poliisisanasto suomi-venäjä. 19/2013. 23,10 €

Kimmo K. Kiiski: Poliisin rooli kuolemansyyntutkinnassa. 18/2009.
2. uudistettu painos. 20,00 €

Johan Boucht, Dan Frände suom. Markus Wahlberg: Suomen ri-
kosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. 17/2008.
20,00 €

Reima Kukkonen: Keinotekoisista varallisuusjärjestelyistä ulosotossa
ja velallisen rikoksissa. 16/2007. 27,00 €

Risto Honkonen & Nora Stenvall (toim.): Poliisin johtamista kehittä-
mässä. 15/2007. 39,00 €

Arto Hankilanoja: Työturvallisuus ja vastuun kohdentuminen poliisi-
hallinnossa. 10/2003 2. uudistettu painos 2007. 16,00 €

Janne Häyrynen & Tero Kurenmaa: Arvopaperimarkkinarikokset.
14/2006. 25,00 €

Anne Alvesalo & Ari-Matti Nuutila (toim.): Rangaistava työn turvat-
tomuus. 13/2006. 21,00 €

Anne Jokinen: Rikos jää tekijän mieleen. Muistijälkitesti rikostutkinta-
menetelmänä. 12/2005. 20,00 €

Nina Pelkonen: Kriisin ABC. Käsikirja poliisin käyttöön. 11/2005.
10,80 €

Kimmo Himberg: Tekninen rikostutkinta. Johdatus forensiseen tie-
teeseen. 9/2002. 12,96 €

POLIISI
POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

Lapsen joutuessa rikosprosessissa asianomistajaksi hän kohtaa asioita, joista hänen on itse vaikea ottaa selvää tai joita hänen on vaikea ymmärtää. Jos lapsella ei ole tu-kenaan omaa äitiä tai isää esimerkiksi sen vuoksi, että toista heistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta, lapsella ei ole ketään, kuka pitäisi huolta lapsen oikeuksista. Tätä tehtävää varten tarvitaan puolueeton henkilö, edunvalvoja, huolehtimaan, että lapsen etu tulee huomioiduksi koko rikosasian käsittelyn ajan. Edunvalvonnan määräytymisen juridinen perusta on moniulotteinen. Lapsen edunvalvontaa koskevat säännökset on kirjoitettu lastensuojelullisesta ja perheoikeudellisesta näkökulmista ja niiden sovittaminen rikosprosessin tarpeisiin ei kaikilta osin ole mutkatonta.

Tämä käsikirja on luotu oppaaksi lapsen edunvalvontaa koskeviin kysymyksiin. Käsikirja on tarpeen käytäntöjen yhtenäistämiseksi ja selkeyttämiseksi. Käsikirjan tavoitteena on selkeästi kuvata lapsen edunvalvontaprosessia ja siihen liittyviä kysymyksiä nimenomaan esitutinnan näkökulmasta.

ISBN 978-951-815-271-5

9 789518 1152715 >